

Reijo Valta

Sarjakuva pohjoisen lehdissä vuoteen 1944

Tänäkin aamuna moni luki sanomalehdestä ensimmäiseksi Pertti Jarlan *Fingerporin* ja Juba Tuomolan *Viivin ja Wagnerin*. Sarjakuvasisivun stripit ovat pitkään olleet sanomalehtien luetuinta aineistoa – maailma tuntuu olevan mallillaan, kun Heimo Vesa on ongelmissa homonyymien kanssa tai Wagner käyttäytyy parisuhteessaan sikamaisesti.

Sarjakuvien nykyisen aseman syntyä suomalaisessa lehdistössä ei ole juurikaan tutkittu. Suomalaisten sanomalehtien ulkoasun kehitystä on tutkittu, mutta sarjakuvan ja monille lehdille olennaisen sarjakuvasisivun osuus siinä on jäänyt ohueksi, yhden virkkeen mittaiseksi:¹

*Ja ensimmäisyyksien listan lopuksi: ensimmäinen sarjakuva, Herra Koipelii-
nin linnustus, ilmestyi Sanomia Turusta -lehdessä huhtikuussa 1857.*

Kirja- ja lehtimuotoisten sarjakuvien julkaisemiseen on perehdytty huomattavasti tarkemmin, ja käytettävissä on tarkkoja bibliografioita². Sarjakuvalehtien julkaisemista on tarkasteltu laajassa, kymmenosaisessa *Suomen lehdistön historiassa* osana lasten- ja pilalehtien historiaa³. Sarjakuvatutkimus yleisesti on kirjasarjan julkaisemisen (1985–1991) jälkeen edistynyt huomattavasti, mutta eri lehtien taustojen ja aatemaailmojen selvittämiseen se on edelleen pätevä.⁴ Sarjakuvatutkimus on pitkään tarkastellut kohdettaan laaja-alaisesti, lähinnä tuotettujen sisältöjen kautta: teo-

¹ Pekka Mervola, *Kirja, kirjavampi, sanomalehti: ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. SHS, Helsinki 1995, 77.

² Heikki Kaukoranta, *Suomeksi julkaistut itsenäiset sarjakuvakirjat ja albumit 1904–1976*. Suomen Sarjakuvaseura, Helsinki 1997. <https://sarjakuvaseura.fi/sarjakuvantutkimus/tutkimukset/suomeksi-julkaistut-itsenaiset-sarjakuvakirjat-ja-albumit-1904-1976/>. Luettu 6.8.2024. Ensimmäinen versio bibliografiasta on julkaistu vuonna 1968; Kalervo Pulkkinen, *Jatkuu... Suomalaisen sarjakuvan vuosikymmenet aina 1850-luvulta Turmiolan Tommista viimeisten vuosikymmenten tapahtumiin, tekijöihin ja ilmiöihin*. Sarjakuvamuseo, Helsinki 2023. <https://sarjakuvamuseo.org/jatkuu/>. Luettu 6.8.2024.

³ Ari Uino, ”Pilalehtien monenkirjava sukupuu”. *Suomen lehdistön historia 8*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1991, 293–364; Ari Uino ja Pirkko Leino-Kaukiainen, ”Iloa ympäri vuoden – Suomalainen lastenlehdistö 1854–1980”. *Suomen lehdistön historia 9*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1991, 99–155.

⁴ Tässä katsauksessa on käytetty erityisesti: Raimo Salokangas, ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla”. *Suomen lehdistön historia 2*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1987, 167–434.

logit ovat olleet kiinnostuneita sarjakuvahahmojen ja -taiteilijoiden käsittelemistä eettisistä ja moraalista kysymyksistä sekä maailmankuvasta⁵, lääketieteessä on pohdittu sarjakuvasankareiden saamien (kallo)vammojen vakavuutta⁶ ja diplomaatit ovat käsitelleet sarjakuvauniversumien päätöksentekoprosesseja ja vallankäyttöä⁷. Tietävästi ensimmäisen sarjakuva-aiheisen väitöskirjan aiheena oli amerikkalainen satiiri, kun taas ensimmäinen suomalainen sarjakuvaväitös oli kasvatustieteiden alalta⁸. Laajimmin sarjakuvien historiaa on tutkittu lähinnä taidemuotona, kirjallisuuden (tai taidehistorian) näkökulmasta keskittyen tekijöihin ja heidän töihinsä, sekä kulttuuri-ilmiönä.⁹ Maailmallakin sanomalehtisarjakuvien julkaisua vielä kartoitetaan ja julkaisutoiminta on pääosin antologioita ja bibliografioita.¹⁰ Sarjakuvatutkimuksen määritelmät tai viittauskäytännöt eivät ole vakiintuneet: kansainvälisestäkin merkittävää synteesiä määritelmistä on tehnyt suomalainen kirjallisuudentutkija Kai Mikkonen.¹¹

Ollennainen uutuus viime vuosien sarjakuvatutkimuksessa on tullut kieli- ja kognitiotieteiden saralta. Neil Cohn tutkimusryhmineen on koonnut laajan sarjakuvakorpuksen (*Tintin Corpus*), jonka avulla on voitu todentaa sarjakuvan koostuvan tekstien ja kuvien lisäksi visuaalisesta kielestä. Jo 1960-luvulla ranskalaiset semiootikot kiinnostuivat sarjakuvien sisältämistä visuaalisista merkeistä (esimerkiksi unta tarkoittavat ZZZ ja sahaaminen), mutta melko pian osoittautui, ettei merkistö ollut universaalia, yhteistä kaikille kulttuuripiireille. Cohnin tutkimuskorpus on jaoteltu

⁵ Esimerkiksi Robert L. Short, *The Gospel According to Peanuts*. John Knox Press, Atlanta 1965. Teos on suomennettu kahteen kertaan: Päivä julkaisi Talvikki Lintisen suomennoksen nimellä *Tenavat totuuden tiellä* 1967 ja Kirjapaja Tytti Träffin *Tenavien evankeliumin* 2008.

⁶ Esimerkiksi Antoine Cyr, Louis-Olivier Cyr ja Claude Cyr, ”Acquired growth hormone deficiency and hypogonadotropic hypogonadism in a subject with repeated head trauma, or Tintin goes to the neurologist”. *Canadian Medical Association Journal* 171 (2004), 12, 1433–1434. Cyrien humoristiseksi tarkoitettu artikkeli on poikanut koko joukon Tintin erilaisia lääketieteellisiä ongelmia käsitteleviä tieteellisiä artikkeleita. Myös muiden sarjakuvasankarien päävammojen vaikutusta heidän kasvuunsa ja toimintaansa on tieteellisesti tutkittu.

⁷ Esimerkiksi Keijo Karjalainen, *Politiikkaa Asterixin maailmassa*. Ajatus, Jyväskylä 2006.

⁸ Arthur Asa Berger, *Li'l Abner: A Study in American Satire*. University Press of Mississippi, Jackson 1969; Pekka Manninen, *Vastarinnan välineistö. Sarjakuvaharrastuksen merkityksiä*. Tampere University Press, Tampere 1995.

⁹ Esimerkiksi Aura Nikkilä, ”Sarjakuva taidehistoriassa, taidehistoria sarjakuvassa”. *Tahiti* 7 (2017), 3, 51–59. Hyvää sarjakuvatutkimusta on julkaissut esimerkiksi University Press of Mississippi, muun muassa Thomas Andraen teoksen *Carl Barks and the Disney Comic Book* (2006) ja David Kunzlen *Father of the Comic Strip: Rodolphe Töpffer* (2010).

¹⁰ Esimerkiksi David Kunzle, *History of the Comic Strip Volume I: The Early Comic Strip. Narrative Strips and Picture Stories in the European Broadsheet from c.1450 to 1825*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles and London 1973; David Kunzle, *The History of the Comic Strip Volume II: The Nineteenth Century*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford 1990; Allan Holtz, *American Newspapers Comics – An Encyclopedic Reference Guide*. University of Michigan Press, Ann Arbor, MI 2012.

¹¹ Kai Mikkonen, *The Narratology of Comic Art*. Routledge, New York 2017.

kansallisuuksittain (144 maata tai aluetta) ja sitä on jo hyödynnetty tutkimuksessa eri tavoin.¹²

Nykyaikaisen sarjakuvan synty liitettiin 1900-luvulla yhdysvaltalaisen keltaisen lehdistön syntyyn 1800- ja 1900-luvun vaihteeseen. Tuoreimmassa tutkimuksessa sanomalehtisarjakuvan, niin sanottujen sanomalehtistriippien, synty ajoitetaan samoin, mutta perusteet väitteelle ovat tarkentuneet huomattavasti. Jared Gardner käyttää esimerkkinä Frederick Burr Opperia (1857–1937): hänellä oli takanaan yli kahdenkymmenen vuoden ura kuvalehtien sarjakuvataiteilijana, kun newyorkilainen lehtimoguli William Randolph Hearst palkkasi hänet vuonna 1899 tekemään *Happy Hooligania* (ilmestyi 1900–1932) sanomalehtiensä sunnuntaisivuille. Vasta *Happy Hooliganissa* olivat kaikki nykyaikaiselle sanomalehtistripille määritellyt ominaisuudet: puhekuplat, samat hahmot ja viikosta, kuukaudesta ja vuodesta toiseen toistuva käytännössä samana pysyvä tarina.¹³ Kuten *Fingerporissa* tai *Viivissä & Wagnerissa*.

1890-luvun Yhdysvalloissa sarjakuvasta tehtiin vahvasti kaupallistettu osa (keltaisen) lehdistön markkinointikoneistoa. Sarjakuvahahmojen ympärille luotiin laajat oheistuotemarkkinat, ja päähenkilöt siirrettiin myös teattereiden lavoilta ja hieman myöhemmin valkokankaille. Sanomalehti ei jäänyt ainoaksi mediaksi, jossa tutut hahmot seikkailivat. Monimediaisuus on sittemmin tullut keskeiseksi osaksi kulttuuriteollisuutta ja myös tutkijoiden mielenkiinnon kohteeksi.¹⁴ Yhdysvaltain suurimmat sarjakuvalehtikustantamot DC ja Marvel ovat jo muutaman vuosikymmenen ajan saaneet suurimman osan tuloistaan käyttökorvauksina elokuvateollisuudelta.

Määritelmällisesti sanomalehtistriippi on siis vain yksi osa-alue sarjakuvallista ilmaisua. Sarjakuvataiteilija Scott McCloud teki 1990-luvulla tunnetuksi käsityksen, että sarjakuva on oma taidemuotonsa, jolla on juuret ainakin faaraoiden Egyptissä saakka, eivätkä sen julkaisualustat ole sidottuja paperiin.¹⁵ Lehdistössä on julkaistu paljon muutakin sarjakuvaa kuin sanomalehtistrippejä. Tämän katsauksen lähtökohta on avoin, sillä kiinnostuksen kohteena on se, mitä sarjakuvia Pohjois-Suomen (enti-

¹² Teorian sarjakuvien sisältämästä visuaalisesta kielestä Cohn esitti 2013. Tuorein Cohnin teos erittelee Aasian, Euroopan ja Pohjois-Amerikan visuaalisia kieliä. Neil Cohn, *The Visual Language of Comics: Introduction to the Structure and Cognition of Sequential Images*. Bloomsbury, London, Delhi, New York, Sydney 2013; Neil Cohn, *The Patterns of Comics: Visual Languages of Comics from Asia, Europe, and North America*. Bloomsbury, London, Delhi, New York, Sydney 2024.

¹³ Jared Gardner, ”A History of The Narrative Comic Strip”. *From Comic Strips to Graphic Novels: Contributions to The Theory and History of Graphic Narrative*. 2. painos. Toimittaneet Daniel Stein ja Jan-Noël Thon. De Gruyter, Berlin, Boston 2015, 241–243.

¹⁴ Esimerkiksi Essi Varis, ”Hyllyiltä ruutuihin ja ruuduista sydämiin: sarjakuvahahmot muuttuvina elämystuotteina”. *Elämykset kulttuurina ja kulttuuri elämyksinä: kulttuurintutkimuksen näkökulmia elämystalouteen*. Toimittaneet Sanna Karkulehto, Tuuli Lähdesmäki ja Juhana Venäläinen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 120. Jyväskylä 2016.

¹⁵ Scott McCloud, *Understanding Comics: The Invisible Art*. Kitchen Sink Press, Northampton, MA 1993.

sen Oulun läänin alue, nykyiset Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnat) lehdistössä on julkaistu. Tarkoitus on kartoitus¹⁶, ja tämä katsaus kuuluu lehdistö/mediahistorian alaan. Ajallisesti tarkastelu päättyy vuoteen 1944.

Lehtien julkaiseminen on tilaajien ja lukijoiden palvelemista – halukkaille tarjotaan ajankohtaisia uutisia ja ajanvietettä. Kustantaja valitsee tyyllilajin ja ilmiasun, jossa tuotetta yleisölle tarjotaan. Pohjois-Suomessa on ennen vuotta 1944 julkaistu 74:ää aikakauslehteä ja 58:aa sanomalehteä Kansallisbibliografiaan merkittyjen julkaisupaikkakuntien mukaan. Pääasiallisena aineistona ovat julkaistut lehdet ja niissä lukijoille kerrotut syyt sarjakuvien julkaisemiselle. Lehdet on suurimmalta osalta luettu Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen kautta, tosin aivan kaikkea ei ole digitoitu. Puutteet on täydennetty kelaamalla mikrofilmejä ja selaamalla paperilehdistä sidottuja niteitä. Kansalliskirjaston digitaalisiin aineistoihin voi tehdä tekstihakuja, ja haun voi rajoittaa sivuihin, joilla on kuvia, mutta visuaalisten kohteiden etsiminen tekstistä ei ole toimiva ratkaisu. Useimmiten koneluku ei ole tunnistanut puhekuilien tai sarjakuvien otsikkoelementtien tekstejä kirjoitukseksi. Tekstihaku ei helpota sarjakuvien kartoittamista.

Julkaistujen sarjakuvien sisältämän informaation (sekä visuaalisen että sanallisen kerronnan) avulla voi jäljittää mahdollisia vaikutteita, ainakin sen, minkä sarjakuvakulttuurin piiristä suomalainen kustantaja on valintansa tehnyt. Julkaisemisen syiden lisäksi käsitellään kustantajien käytännön mahdollisuuksia ottaa sarjakuvia sivuilleen, eli käytössä olleita kirjapainokoneita ja niiden painopinnanvalmistamiseen tarvittavia laitteita, ja sarjakuvatarjontaa.

Käsittely etenee teemoittain, sarjakuvien pääasiallisen tarkoituksen mukaan. Teemat nostetaan käsittelyluvuissa esiin kronologisesti: ensimmäinen luku käsittelee yhteiskunnallista ja ajankohtaisiin (poliittisiin) aiheisiin keskittyvää sarjakuvaa, koska ensimmäinen Pohjois-Suomessa julkaistu sarjakuva vuodelta 1909 liittyi tähän aihepiiriin. Toisessa luvussa on esillä mainossarjakuva, kolmannessa opetussarjakuva ja viimeisessä ajanviete- ja huumorisarjakuvat, myös ne ahtaan sanomalehdistripin määritelmään mahtuvat sarjakuvat.

Lopun yhteenvedossa summataan, mihin eri tarkoituksiin pohjoisen lehdet ovat sarjakuvia käyttäneet ja miten sarjakuva asettui osaksi lehtien sisältöä. Liikenne-

¹⁶ Oulun Sarjakuvaseura on julkaissut kartoituksessa löytyneet tekijänoikeuksista vapautuneet sarjakuvat viitenä pdf-dokumenttina: Yrjö Mäkelin ja Hannes Uksila, *Kansan Tahdon Kuvakatsaus*. Oulun Sarjakuvaseura, Oulu [2023]. <https://drive.google.com/file/d/1EbE54TPoCeAZ1mM6JtO8Wj4C5c5L1Zeo/view>; *Mainoksia ja yksittäisiä sarjakuvia*. Oulun Sarjakuvaseura, Oulu [2023]. https://drive.google.com/file/d/1tjn-6_Vb9wsTIMIApHp_nzeVvYysgLvS/view; Oscar Jacobsson, *Lapin Kansan Adamson*. Oulun Sarjakuvaseura, Oulu [2023]. <https://drive.google.com/file/d/1apGZuCqn7vnPbU9YdGn7V7roTB243x2j/view>; Poika Vesanto, *Hippasten elämän vaiheita Kalajokilaaksossa*. Oulun Sarjakuvaseura, Oulu [2023]. <https://drive.google.com/file/d/14XDvkTT-4Puzu-FnOy1GHnwFkuN3mEOo/view>; Poika Vesanto, *Herrasväki Hippanen Kaiku-lehdessä*. Oulun Sarjakuvaseura, Oulu [2023]. https://drive.google.com/file/d/1KAK3_Ajs8XN-iMJB4jV5_9gxbYhdf6je/view.

historiassa, johon tiedonvälityksen ja lehdistöhistoriakin kuuluu, on pohdittu viranomaisten merkitystä kaupallisissa ja markkinoiden ehdoilla tapahtuneissa muutoksissa. Taloustieteilijä, kestävä kehityksen professuuria hoitava Frank W. Geels on kehittämässään yhteiskehitykseen ja sosioteknologiseen ympäristöön pohjautuvassa analyysimallissa korostanut viranomaisilta saatua ”hyväksyntää” liikennejärjestelmien muutoksen yhtenä pontimena.¹⁷ Koko prosessi on monitasoinen ja -vaiheinen, mutta viranomaisten hyväksyntä tai suotuisa poliittinen tuki on siinä yksi olennainen osa.

Ratajätjän irvailua ja ajankohtaista huumoria

Ensimmäinen pohjoissuomalaisessa lehdessä julkaistu sarjakuva oli pilalehti *Jätkäsä* nimimerkki Santeri Törkymöykyn piirtämä *Antti Lehkosen merkilliset elämänvaiheet*. Jätkä oli vuonna 1905 perustetun työväen sanomalehden *Kansan Tahton* kokeilu aikakauslehtimarkkinoille. Pohjanmaan työväen pilalehdeksi nimetty *Jätkä* ilmestyi vain vuoden 1909 ajan, sillä tammikuussa 1910 todettiin, ettei tilaajia toista vuosikertaa varten ollut tarpeeksi.¹⁸ *Jätkä* oli graafiselta ilmeeltään väljä, tyhjää tilaa pelkäämätön lehti. Ulkoasultaan vastaavanlaisia lehtiä olivat itävaltalaiset 1900-luvun alkuvuosien *Die Bombe* (ilmestyi 1871–1925) ja *Wiener Caricaturen* (1881–1925), jotka molemmat olivat lääkäri ja toimittaja Josef Braunin (1840–1902) perustamia. Jälkimmäistä lehteä painettiin Wienin lisäksi Berliinissä ja Leipzigissa.

Kansan Tahto oli Oulussa vuosina 1906–2023 julkaistu radikaalin vasemmiston puoluelehti. Aluksi se oli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen äänenkannattaja, 1920-luvun alussa se edusti Suomen Sosialistista Työväenpuoluetta, 1940-luvun lopulta lähtien Suomen Kansan Demokraattista Liittoa ja viimeiset vuosikymmenet 1990-luvulta lähtien Vasemmistoliittoa. Viranomaiset lakkauttivat lehden useampaan otteeseen, esimerkiksi syksyllä 1914 ja kommunistilakien perusteella 1930.¹⁹

¹⁷ Frank W. Geels, *Technological Transitions and System Innovations – A Co-Evolutionary and Socio-Technical Analysis*. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton 2005, 114–192 ja 267–272.

¹⁸ Maija-Liisa Jalkanen et al., *Kansan Tahto – 70 vuotta taistelua työväen sananvapauden puolesta*. Kansan Tahto, Oulu 1975, 27.

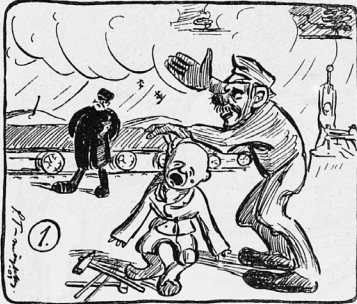
¹⁹ Tauno Saarela, *Kansan Tahto: Pohjolan työtätekevien lehti*. Yrjö Mäkelin -seura, Oulu 2006.

Antti Lehkosen merkilliset elämänvaiheet.

Oli kerran poika, josta kanto äitinsä sukunimeä Lehkonen ja hänen ristimänimensä oli Antti.

Tämä tapahtui silloin kuin Savon maahan rakennettiin rautatietä.

Antti Lehkosen työstenteli Mikkelin lähellä joratuksessa apurina kiviporareilla ja nämä väittivät, että hän oli laiska ja huolimaton ja antoivat häntä usein selkään, kuten kuva osoittaa.

Mutta jaloilla työmiehillä oli fondutööri, jota myös fin fuwassa taanpana nähty ja jolla oli aivan samalla niminen nimi, Antti Lehkosen, kuin kertomuksen jankarilla fin, jota oli jittäin merkittävää, kun he eivät olleet toivilleen suvia, eikä syntä.

Muutaman vuoden kuluttua Savonrautatien valmistumisesta tapoamme taas molemmat Antti Lehkosen

yhjillä seuduin, nimittäin Porin radan rakennuksella, lähellä Tampereetta. Juna-Antti oli ruvennut potressifaksi eli urakoitsijaksi, mutta kun se ammanni ei tuntunut wetelevän, niin mattuksi hän katuaijeen Siperian maahan rautatietöihin, josta jekka puydetään luffian mielestä painamaan.

Mutta toinen Antti Lehkosen ei hujannut iänmaataan, vaan lämmittelee häntänsä talwella pajan ahjon lähettöwillä ja keijällä wilwoitelele pajupehkon siimesestä,

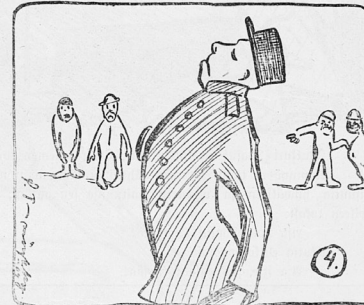
fänden myös toijinaan lairwemasja ojaan, jolla thöllä hän elatufensa anjaitti. Mutta omni juoji häntä. Tawella tabi toijella pujajhti hän yhtäffää jantajunaan jarrunkier-täjäksi. Näin tuli Antti Lehkosen herra.

Antti Lehkosen purkivä sielu tahtoi kuitenkin forteam-malle — fondutööriksi! Ja herrain suunaus seurasi häntä. — Eräänä iltana firjoitti hän kirjeen Savon radan entiselle ratamestarille.

pyhtään työtodistusta Savon radalla palvelufestään.

Kirje saapui fin perille. Mestari wuisteli ja tutustiteli firjojaan. Ja fas: käwi selwille, että Antti Lehkosen oli palvelullut Savon radalla fondutööriinä kolme wuotta. Hän lähetti todistufsen ja eräänä amuna sen jälleen postetaksi Antti työmaalleen uudessa fondutööriin unijormussa

juureksi hämmästyfsesti työtowereilleen ja tuofsi kowas-ti parhyymelle ja hujänhajuifille woteille.

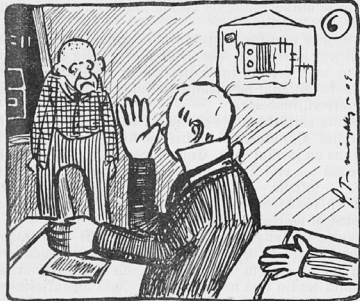
Kuinka Antin weneräinen oli tapahtunut, sitä ei ten-tään jalkanut fäittää ja epäiltiin siinä olleen mukana jontun wippafonstin. Mutta, kuten edellisestä nähty, oli laikki käynyt aivan lailliesia järjestufsesä. Eikä Tampereen poliisimestarifikan fotonut ahjan antowan aihetta mihintään toimepitteihin, waikka Anttia ahjan johdosta kamarisia fäjetettiin.

Niin kuin lufija on tullut huomaamaan, menetti Suomennie yhden Lehjojen jo filloin fuin Juma-Antti reissajai Siperiaan. Antt menetti se toien. Sillä ei kanaan aikaa ten jälleen fuin fertomuksemie päähenkilö oli hien-tämpi itienä fonduttöörifii komeili sanomalehdissä ilmoitus: „Nimeni, joka tähän asti on ollut Antti Lehjo-nen, on tästäedes oleva Antti Leino j. n. e.

Zapoiipa Antti fitten erään karkkulaian neidon, joka jo monta vuotta vuotta oli ollut voidellä kolmatta.

Antille ei ollut herä huomannut maallista talvavaa, mutta „kun on rakkautta, niin on rikkautakin“ — sano-taan. Na kuinka olitean! Riijaustouhuusia warottui

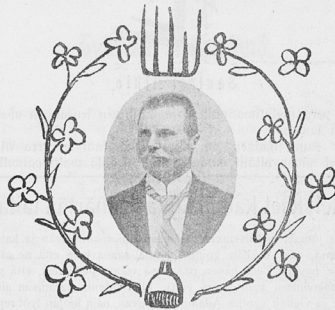
Antti niin, että saattoi lähätä ennenpitkää pyfimestarin-fouluun opinnoitaan jatkamaan.

Mutta foulusta päästyään paloi hänen halunja nää forkeammalle. Na koska hän ei taitanut wautta fieltä fuin fuomea ja sitäfuin vuhuesia tahtoi ärrä tehdä hankaluuksia, niin matkusti hän faanos meren laarelle ruotifieltä opettelemaan. Mutta wotjian jäi ikuijifii ojojifi Antin perään itenkään, aivan niinkuin fuwa ojojittaa.

Muinka fitten käwi, sitä ei tarwitje seikkaperäijesti fertoa. Antti lesäwi ja wabwistui, kohoii forkealle ja jaomutti fangen huomatin yhteisfunnallijen ajeman ja fansiaihmistenä juuren luotto:ruksen, niin juuresia määräsäjä, että on istunut Suomen parlamentisifafin, wieläpä jäijenedä fanasio ryhmisä fuin Artturi Laiti-nenfin, joka fiteematin perusti oman ryhmisä.

Olfoon tämä feruton fertomus tehoituffena jokaijelle muortafijelle pinnisämään mailmasja etempäin!

K. KANERVAN RÄÄTÄLILIIKE OULUSSA ISOKATU 20

HERROILLE JA TYÖLÄISILLE KELPAA- VAA ALASTOMUUDEN PEITTEEKSI

Suuri kangasvarasto — Telefonti 242

JA SITTE SE VASTA MIES MIEHELTA NÄYTTÄÄ, KUN KANERVALLA TIHTYVÄ PUKUA KÄYTTÄÄ

Pilakuvat ja (poliittiset) vitsit olivat Sanomalehtiosuuskunta Kansan Tahdon julkaiseman *Jätkän* keskeistä sisältöä. Ainoa lehden julkaisema sarjakuva oli sen viimeiseksi jääneessä numerossa 10–11/1909. Sarjakuvan piirsi lehden ulkoasusta ja kuvituksesta vastannut Kaarlo Aleksanteri Suvanto (1887–1972). *Antti Lehkosen merkilliset elämänvaiheet* kertoi vuoden 1909 eduskuntavaaleissa maalaisliiton listoilta Oulun läänin eteläisestä vaalipiiristä valituksi tulleesta Antero Leinolasta (syntyjään Antti Lehkonen), joka oli työskennellyt useilla ratatyömailla ennen valintaansa. Sarjakuvassa vihjataan, että Leinola oli Rautatiehallituksen viranhaltijoiden virheen vuoksi saanut ansiotonta arvonnousua. Vihjailevalla sarjakuvalla ei ollut toivottua vaikutusta, koska tilaajia vuoden 1910 vuosikerralle ei saatu tarpeeksi.

Sarjakuvan valinta tämän tarinan kerrontakeinoksi voi johtua kunnianloukkasyytteiltä suojautumisesta. Suorasanaista juttuna tai pakinanakin vihjailu olisi saattanut loukata Leinolaa lisäksi virkakuntaa, joka ajan ennakkosensuurissa ja oikeuskäytännössä oli hyvin suojattu herjaamiselta. Lapsekas sarjakuvallinen tarina satua jäljittelevällä kielenkäytöllä ja ylhäältä alas kulkevana kuvakerrontana oli omiaan vähentämään intoa nostaa syytteitä lehteä vastaan. Saksalaisen sarjakuvan lukutavaksi oli jo 1800-luvun lopulla vakiintunut sama kuin tekstille eli vasemmalta oikealle. Tämä tapa oli muun muassa pilalehti *Fliegende Blätterin* (1845–1944) mukana levinnyt Suomeenkin. Lehden suosiosta kertoo, että siitä julkaistiin vuoden ajan suomenkielistä versiota *Lentävät lehdet* (1877). Suomalaisessa versiossa ei julkaistu varsinaisia sarjakuvia, tosin yksi alkuperäisessä lehdessä kuudella ruudulla kerrottu navettavitsi miesten lypsämistä oli numerossa 4/1877 kahdeksi kuvaksi typistettynä (”Housuissa ja hameessa”).

Kaarlo ”Kalle” Suvanto (syntyjään Horneman, suomalaisti nimensä 12. toukokuuta 1906) pyrki puolueen ja *Kansan Tahdon* palvelukseen jo lukiolaisena, mutta hänet otettiin virallisesti palkkalistoille 1907 vuoden Ateneumissa opiskelujen jälkeen. Suvanto vastasi lehden graafisesta ilmeestä ja kuvituksista. *Jätkän* ilmestymisen loputtua hän siirtyi alkuvuodesta 1910 Helsinkiin pilalehti *Kurikan* palvelukseen. Sen numerossa 14/1911 julkaistu pilapiirros ”Asema kaukaisessa idässä” johti painokanteeseen Venäjän sotaväen kunnian loukkaamisen vuoksi.

Suvanto korjasi luunsa Yhdysvaltoihin, jossa hän teki pitkän uran amerikansuomalaisten lehtien poliittisena pilapiirtäjänä ja toimittajana.²⁰ Pilakuvasta ei saatu ketään tuomiolle, koska Suvanto oli lähtenyt siirtolaiseksi ja vastaavalla toimittajalla oli esittää todistus, jonka mukaan hänen työsuhteensa oli päättynyt ennen numeron julkaisemista.²¹ Suvanto jatkoi Amerikasta suomalaisten vasemmistolehtien avustamista ainakin vuoteen 1925 asti, etenkin eduskuntavaalien alla. Yksi avustetuista oli

²⁰ Kristiina Markkanen, ”K.A. Suvanto: Political Satirist”. *Finnish Americana* 9 (1992); Ilpo Lagerstedt, *Amerikansuomalaisia sarjakuvataiteilijoita*. Tampere University Press, Tampere 2008, 165–178.

²¹ ”Bosianoffi ja painohallitus Kurikan kimpussa”. *Eteenpäin* n:o 73 6.7.1912.

Kuva 2. Kurikassa 14/1911 julkaistu pilapiirros, joka johti painokanteeseen.

Oulussa vuosina 1924–1930 ilmestynyt Sosialistisen Työväen ja Pienviljelijäin Vaalijärjestön äänenkannattaja *Pohjan Voima*.

Kansan Tahdon kuvakatsaus

Kansan Tahdon toimituksessa päätettiin kokeilla jotakin uutta vuoden 1914 vuosikertaa varten. Joulun alla 1913 nimimerkki Riitahuhdan Esa (päätoimittaja Yrjö Mäkelin, 1875–1923) paljasti kyseessä olevan sarjakuvan, jonka ensimmäinen osa ilmestyi jo samassa numerossa (20.12.1913). Ennen vuoden vaihtumista ehti tätä *Kuvakatsausta* ilmestyä toinenkin osa. Mäkelin perusteli uuden osion ottamista lehden seuraavasti:²²

Ei hyvät naapurit! Yhtä hyvin kuin meidän ruumiimme kaipaa piipullisen tupakkaa aterian päälle, tai ainakin mukavaa asentoa, yhtä hyvin henkemme vaatii pääkirjoituksen tai muun saarnan sulattamiseksi jotakin kevyttä, mie-

22 ”Ohimennen”. *Kansan Tahto* n:o 293 20.12.1913.

luummin sellaista, mikä kykenisi saattamaan suupielemme hekumoittavaan värehmistilaan.

Nämä ihmisten tarpeet tuntien ja niille täyden olemisen oikeutuksen tunnustaen, onkin tässä meidän talossa tehty nyt semmoinen päätös, että kerran viikossa käsitellään hetken tapahtumia pilakuvilla varustetussa runotekstissä.

Vastaavia viikon tapahtumia kertaavia kuvakertomuksia olivat Suomessa aikaisemmin julkaisseet *Dagens Tidning* (*Veckans öden*, alkoi 1911) ja *Helsingin Sanomat* (*Viikon kuvat*, 1912). Maailmalla vastaavia oli julkaistu runsain määrin, mutta suurempaan suosioon ne nousivat elokuvissa esitettävien uutiskatsausten myötä. Elokuvateattereissa esitettyjä uutisfilmejä alettiin tekemään Ranskassa: yksi ensimmäisistä kansainvälisesti menestyneistä yhtiöistä alalla oli Pathén veljesten perustama Pathé Frères. Erityisen suosittuja uutiskatsausfilmeistä tuli englanninkielisessä maailmassa²³: brittiläisten ja amerikkalaisten lehtien filmiosastojen tuotteiden lisäksi markkinoilla menestyi *Pathé News*. Ensimmäiset suomalaiset kokeilut oli myös nimetty lehtien tai niiden palstojen mukaan, sillä Finlandia Filmin uutiskatsauksen nimeksi vakiintui *Viikon kuvat* ja Hjalmar Pohjanheimo kuvasi *Lyyran viikkolehteä*.²⁴

Kansan Tahdon kuvakatsaukset olivat poliittista satiiria samaan tapaan kuin *Jätkän* aikaisemmin julkaisema *Antti Lehkosen merkilliset elämänvaiheet*. Heti ensimmäisessä ruudussa irvailtiin venäläiselle kenraali Petroville, koska hän kieltäytyi maksamasta kaupungin määräämää maksua Oulun siltojen ylittämisestä. *Kuvakatsauksia* lehti piti sivuillaan niin kauan kuin sen julkaiseminen sallittiin.

Viimeinen *Kuvakatsaus* julkaistiin heinäkuun lopulla 1914 – kaikkiaan sarjakuvaa ilmestyi 29 osaa. Sen piirtämisestä vastasi Hannes Uksila (1888–1936), joka nimimerkillä Taneli Tuomaala myös käsikirjoitti osan kuvakatsauksista. Viikon kuvia oli yleensä viisi ruutua, ja ne oli taitettu palstaan. Lukusuunta oli siis ylhäältä alas, mutta tässä tapauksessa se ei ollut sisällön vuoksi tehty ratkaisu. Palstaan taittaminen oli latomisen kannalta helpompaa kuin leveämmät ratkaisut. Ensimmäisessä *Kuvakatsauksessa* ensimmäinen ruutu oli kahden palstan levyinen, kun taas jatkossa kaikki ruudut olivat palstassa. *Kuvakatsauksen* otsikko oli koko ajan kahden palstan levyinen.

Viikon uutistapahtumia kertaavat sanomalehtikatsaukset ja uutisfilmit vaikuttavat olevan saman kehityskulun osasia. Sarjakuvan ja elokuvan rinnakkainen kehi-

²³ Raymond Fielding, *The American Newsreel: A Complete History, 1911-1967*. 2. painos. McFarland, Jefferson NC 2011.

²⁴ Jari Sedergren ja Ilkka Kippola, *Dokumentin ytimessä: suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1904–1944*. SKS, Helsinki 2009, 312–313.

Kuvakatsaus.

Ryysjä meitä hoivatessaan
 Wiljatullin hanffi tuiman,
 Teollansa tuhansille
 Saattoi nälkään lijän huijan.
 Leikkä ei tässä jovi
 Leipään juuri tuli lovi.

Sosjalidemokratit,
 edustajat Venään duuman,
 Uivat niinkuin muutkin miehet,
 Mättäisjä päivän tuuman.
 Seillä waatteilla waan wahti.
 Ohranan on miekkamahti.

Kuva 3. Kaksi ruutua riimeineen viimeiseksi jääneestä Kuvakatsauksesta. Tämän kirjoitti ja piirsi Hannes Uksila, joka uransa loppuvaiheessa oli Kuluttajain lehden päätoimittaja. Lehti tuli tunnetuksi erityisesti vuonna 1926 alkaneesta Pekka Puupää -sarjakuvastaan.

työs on noteerattu tutkimuksessa²⁵, erityisesti fiktion ja animaation osalta²⁶, mutta tiedonvälityksessä ja uutissatiirissa ilmiö on jäänyt vähemmälle huomiolle. Yhteinen ilmaisullinen logiikka (mm. lähikuvat, unikuvat, eri syvyytasot) toki sopii myös faktojen kertomiseen ja dokumentointiin. Monimediasuuden ajatus ei rajoittunut fiktion.

²⁵ Jared Gardner, *Projections: comics and the history of twenty-first-century storytelling*. Stanford University Press, Stanford, California 2012.

²⁶ Henry Bacon, *Seitsemäs taide: Elokuva ja muut taiteet*. SKS, Helsinki 2005, 148–174.

Kuvakatsauksen kaltaisia sarjakuvia julkaistiin maailmansotien välisenä aikana muutamissa muissakin pohjoisen lehdissä, tosin vasta 1930-luvun lopulla, eikä omalla tuotantona tai tilauksena. Yksittäisiä katsauksia julkaisivat Ylivieskassa ilmestynyt *Kalajokilaakso* (Poika Vesanto, *Muistiallakka* vuodesta 1937, 23.12.1937) ja kemiläinen kokoomuksen äänenkannattaja *Pohjois-Pohja* (Tiikeri, 2.12.1939). Oululainen *Kaiku*, joka oli vuodesta 1933 alkaen osin kokoomuksen omistama, mutta silti Isänmaallisen Kansanliikkeen (IKL) äänenkannattaja, otti viikonlopun viihdesivuilleen Ami Hauhion (1912–1955) kuvallisen viikkokatsauksen *Puhutaan... Huhutaan...* Ensimmäinen julkaistiin 25. syyskuuta 1938, ja siitä lähtien sitä julkaistiin viikoit-

Kuva 4. Viipurilainen Ami Hauhio (1912–1955) oli suomalaisen seikkailusarjakuvan mestari. Hän teki paljon muitakin kuvitustöitä. Tämä kuvakatsaus julkaistiin *Kaiussa* 30.10.1938.

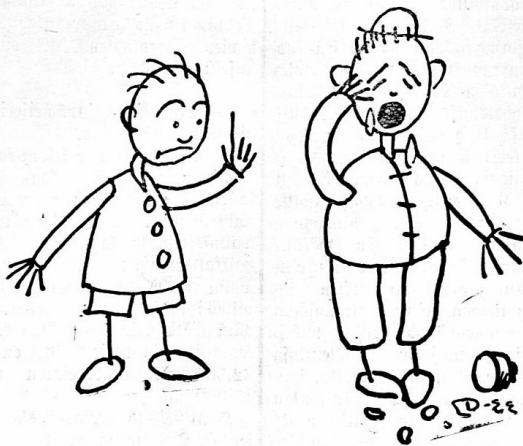
tain talvisodan alkuun saakka. Viimeinen katsaus julkaistiin 3. joulukuuta 1939. Toinen oululainen sanomalehti, liberaalin Kansallisen Edistyspuolueen äänenkannattaja *Kaleva* ja useat muut lehdet julkaisivat satunnaisesti vuosina 1939–1944 Tiikerin eli Arvo Tigerstedtin (1899–1969) viikkokatsauksia. Nämä muiden lehtien viikkokatsaukset olivat siis valtakunnallista tuotantoa, jota julkaistiin eri lehdissä ympäri maan.

Kengänkiiloketta, margariinia ja tupakkaa

Lehdistöä tutkittaessa useasti mainokset rajataan tutkimusalueen ulkopuolelle, koska niiden sisältämä aineisto ei ole toimituksen valikoimaa eli tullut lehteen journalistisen prosessin kautta. Latomoissa ilmoitusten huoliteltu asu oli kunnia-asia, josta järjestettiin jopa kilpailuja. Mainosten kautta lehtiin on kuitenkin tullut sellaista materiaalia, jota toimitus ei muutoin olisi voinut tarjota. Esimerkiksi kuvia suomalaisissa lehdissä alettiin käyttää ensin mainoksissa (*Wiburgs Wochenblatt* 28.5.1831), mutta toimituksellisessa sisällössä vasta kuusi vuotta myöhemmin (*Helsingfors Tidningar* 11.1.1837).²⁷ Sarjakuvat tulivat suomalaisiin lehtiin kuitenkin toimituksellisenä sisältönä.

Varhaisin Pohjois-Suomen lehdissä toteutettu sarjakuvamainen mainoskampanja oli *Kaiku*-lehdessä vuonna 1922 toteutettu Viking-kengänkiilokkeen myynninedistämislomitus. *Pekka piirtää ja kertoo*-kampanjassa lukijan huomio kiinnitettiin kuvalla, ja vasta tekstiä jonkin matkaa luettua selvisi, että kyseessä

Pekka piirtää ja kertoo.

Tänään ansaitsin minä jälleen markan. Minä näin pojan, joka itki kauheasti. Kun tapasin hänet ja kysyin syytä siihen, vastasi hän: „Äiti lähetti minut ostamaan rasian Viking kengänkiiloketta, mutta minä ostin halpaa voidetta ja karamellejä lopulla, mutta silloin sain minä kovasti selkääni äidiltä. Ai, ai, mitenkö vieläkin kirvelee.“ Silloin sanoi isä: „Ole tottelevainen vanhemmillesi. Osta aina Vikingiä“, ja minä sain markan.

Kuva 5. Pekka piirsi ja kertoi ja salakavalasti toi esiin Viking-kengänkiilokkeen erinomaisuutta.

²⁷ Mervola 1995, 70–74.

oli mainos. Myöhemmin tällainen tapa markkinoida on todettu epäeettiseksi. Kampanja toteutettiin loka-marraskuun vaihteessa 1922, ja siinä käytettiin neljää erilaista tarinaa. Kukin osa julkaistiin monta kertaa. Tämäntyyppinen kampanjointi oli lähtöisin Yhdysvalloista.

Samantapaista kampanjaa teki *Voitto-pöytä*-margariini huhtikuussa 1923. Valtakunnallisen kampanjan niin sanottuja kiertoilmoituksia julkaistiin esimerkiksi sitoutumattomassa porvarillisessa *Rovaniemi*-lehdessä. Samassa lehdessä marras-joulukuussa 1926 mainostettiin *Havin Maija* -pyykinpesuainetta. Kahdella kuvalla kerrottiin, miten Havin Maijalla pesevä rouva oli iloinen ja hyvinvoiva, kun aikaisemmin toista pesuainetta käyttäessään hän oli ollut väsynyt ja nuutunut. Kampanjaan kuului myös toinen osa, jossa perheen emäntä lajitteli puhdasta pyykkiä vaatekaappiin.

Kuva 6. Loppukesästä 1939 OTK markkinoi omia siivousaineitaan. Yllä Kalajokilaaksossa 31.8.1939 julkaistu ilmoitus.

Pääosa sarjakuvamaisista tai sarjakuvia sisältäneistä mainoksista oli suunnattu perheen taloutta hoitaville naisille, kotiäideille. Margariini- ja pesuainevalinnat korostivat hyvää taloudenhoitoa ja mahdollistivat rahojen riittämisen muihinkin tarkoituksiin. Naisille suunnatuissa mainoksissa siis vedottiin järkeen, säästäväiseen tapaan toimia. Sarjakuvan käyttämiseen tässä yhteydessä antaa yhden selityksen *Suomen Lehdistö*ssä vuonna 1930 julkaistu kirjoitus. Jutun pääasiallinen tarkoitus on esitellä sarjakuvan roolia ja sen tuomia mahdollisuuksia lehdille, mutta se paljastaa ajan asenteellisuuden. Sarjakuvan katsottiin saavan aikaan sen, että ”perheen kaikki jäsenet” lukevat lehden tarkemmin. Tekstissä tarkennettiin tämän koskevan erityisesti naisia ja lapsia.²⁸

Miehille suunnatuissa sarjakuvaa käyttävissä mainoksissa korostus oli toinen. *Kalevassa* kesäkuussa 1934 mainostettiin *Klubi 7* -savukkeita. Tupakkamerkin valinta tässä (ja monessa muussakin) savukemainoksessa esitetään yhteiskunnallista asemaa korostavana valintana. Vävykandidaatti näyttätyy isälle savukevalinnan myötä heti paremmassa valossa, kun hän ei käytäkään markkinoiden hintahaitarin

Kuva 7. Erimerkkisiä savukkeita mainostettiin lehdissä runsaasti. Klubi 7 käytti myös sarjakuvaa markkinointikeinonaan. Kaleva 14.6.1934.

²⁸ J. F. Ruotsalainen, ”Sarjakuvat”. *Suomen Lehdistö* n:o 10/1930, 5.

alapään tuotteita. Mainossarjakuvan asetelma on haettu amerikkalaisista koko perheelle suunnatuista sarjakuvista (esimerkiksi *Vihtori ja Klaara, Helmi ja Heikki*).

1940-luvun alkupuolella sarjakuvaa hyödyntäviä kampanjoita tekivät arvanmyyjät. Maaliskuussa 1942 *Kalevassa* mainostettiin *Soturiarpaa* keinoksi kaiken kallistumista vastaan. Marras-joulukuussa 1943 *Kultakukkaro* kysyi muun muassa *Kalevassa* ja *Kalajokilaaksossa* ”haluatko rikastua”? Soturiarpaa myytiin päävoittojen suuruudella, mutta Kultakukkaron mahdolliset voitot jäivät mainosten lukijoille arvoitukseksi. Mutta sijoitus arpaan oli joka tapauksessa parempi kuin ostaa savea voi-
na neljälläsadalla markalla.

Sotaoppia ja hengellistä kasvatusta

Varhaisimmat suomalaiset painetut sarjakuvat ovat tietokirjallisuuden alalta. Johannes Gezelius vanhempi (1615–1690) julkaisi Johan Amos Comeniuksen teoksen *Orbis Sensualium Pictus* (Maailma kuvina, alkuteos 1658) ruotsinkielisen laitoksen 1680, johon sisältyi kaksi sarjakuvaa. Ne kuvaavat kristinuskon ja juutalaisuuden historian keskeisiä tapahtumia kuuden kuvan ja kuvatekstien avulla. Gezeliuksen piti teettää omaa laitostaan varten uudet puupiirroksot, jotka aapiskukosta tuttu Daniel Medelplan (n. 1657–1737) kaiversi.²⁹ Ensimmäinen sarjakuvakirja oli 1858 painoluvan saanut, Alexandra Frosterus-Sältinin (1837–1916) piirtämä, suomeksi ja ruotsiksi seuraavana vuonna 1859 julkaistu *Turmiolan Tommi (Thomas i Brännby)*, joka valisti alkoholin vaaroista.

Sarjakuva ymmärrettiin jo varhain keinoksi, jolla voitiin opettaa kansalle tärkeinä pidettyjä asioita. Joissakin varhaisissa kirkkomaalauksissa voidaan nähdä sarjakuvallisia piirteitä. 1800-luvulla muutamissa lehdissä julkaistiin kansainvälistä tuotantoa olevia opetussarjakuvia: esimerkiksi *Turun Kuva-lehdessä* (13.4.1890) kerrottiin kuvin kahden eri lääkärin ”menettelytapa hukkuneita virvoittaessa” ja *Palotorvessa* (10/1898) opastettiin jäihin pudonneen pelastamisessa. Ohjeet hätätilanteessa toimimisesta tänä päivänäkin kerrotaan mieluummin peräkkäisinä piirroskuvina³⁰.

Pohjois-Suomen lehdissä ensimmäiset opetussarjakuvat julkaisi Pohjolan suoje-luskuntapiirin tiedonantolehti *Pohjolan Vartio* (julkaisupaikka Rovaniemi). Joulukuussa 1925 alkoi lehdessä sotilaskoulutusta sarjakuvan keinoin antava sarja, jossa opastettiin parivartiota, taistelumuotoja, naamioitumista, puhelinpalvelusta ja niin edelleen. *Pohjolan Vartiossa* sarjaa ilmestyi kahdeksan osaa. Osa sotilaskoulutussarjakuvista julkaistiin myös Raahan suoje-luskuntapiirin *Kuormarengissä* (neljä osaa) ja Kajaanin piirin *Kainuun Sississä* (kolme osaa). Muutamia ruutuja ohjeista päätyi

²⁹ Niklas Bengtsson, *Elävät aakkoset: Lasten ja nuorten käänöstietokirjallisuus 1600–1800-luvuilla*. Avain, Helsinki 2013.

³⁰ Oskari Rantala, ”Sarjakuva tietokirjallisuutena”. *Tietokirjallisuuden lajit ja rajat*. Toimittaneet Ida Henritius, Olli Löytty ja Anne Mäntynen. Gaudeamus, Helsinki 2023, 135.

myös valtakunnalliseen lehteen. Seitsemäs osa julkaistiin maaliskuussa 1929, ja sen aiheena oli puolustuskunto, terveillä elämäntavoilla toteutettu henkinen valmistautuminen maanpuolustamiseen. Se oli luultavasti valtakunnallista tuotantoa. Kahdeksas osa panssarivaunujen torjunnasta julkaistiin vasta marraskuussa 1939. Taistelutaitojen opettaminen sarjakuvamaisesti julkisesti leviävässä lehdessä havaittiin kohtalaiseen nopeasti huonoksi keinoksi, sillä lehdet saattoivat levitä myös tuolloin suurena sisäisenä uhkana koettujen kommunistien käsiin. Suojeluskuntien kannalta oli parempi, että taisteluoppeja jaettiin vain omissa koulutustilaisuuksissa.

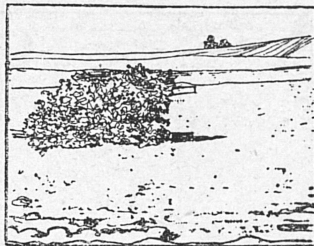
Opetussarjakuvien tekijä oli ehkä simolainen kultaseppä Matti Kattainen (1898–1940), joka oli myös Pohjolan suojeluskuntapiirin aluepäällikkö. Hän teki lehteen yhden sarjakuvan piirin hiihtokilpailuista (3/1925)³¹ ja kuvitti kansia. Lehdessä julkaistujen mainosten mukaan *Pohjolan Vartio* tilasi painoon tarvittut kuvalaatat Arvi

Oikein!

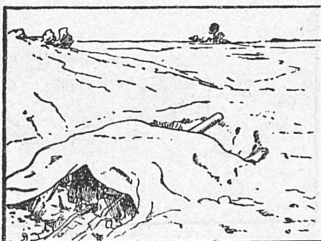

Vihreässä pensaikkomaa-astossa oleva tykki (A) on hyvin naamioitu vihreillä oksilla.

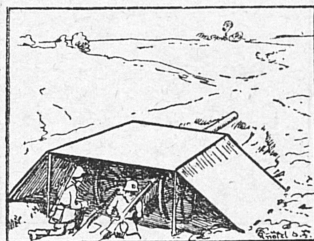
Väärin!

Tämän ruskealla pellolla olevan tykin olinpaikan ilmaisee heti vihreistä oksista laitettu naamio.

Tykki on hyvin naamioitu telttakankaalla, joka on järjestetty niin, ettei synny minkäänlaisia heittovarjoja.

Telttakankaan suorat taitteet ja varjot ilmaisevat tykin sijoituspaikan.

Kuva 8. Osa Kuormarengissä julkaistusta naamioitumista käsittelevästä opetussarjakuvasta.

³¹ Kattaisen esimerkki ilmeisesti innosti nimimerkki Utamin tekemään oman sarjakuvansa ”Maailman suurimmat pohjoispuolella napapiirin rajaa pidetyistä hiihtokilpailuista Kemijärvellä” *Pohjolan Vartiioon* 3/1933.

A. Kariston kirjapainolta Hämeenlinnasta. Samat kuvalaatat kierrätettiin luultavimmin *Kuormarengissä* ja *Kainuun sississä*. *Pohjolan Vartio* painettiin Liikepainossa Kemissä.

Oulun seudulla julkaistiin runsaslukuisesti erilaisia uskonnollisia aikakauslehtiä. Niiden graafinen ulkoasu oli vanhahtava, usein kirjaa (tai aivan varhaisimpia lehtiä) muistuttava. Kuvitusta lehdissä oli äärimmäisen harvoin. Poikkeuksen teki vuonna 1907 perustettu *Rauhan Tervehdys*, joka haki graafista ilmettä enemmän maallisista lehdistä. Alkujaan lehteä julkaisi Oulun Veljeyspiiri, vuosina 1921–1984 Pohjois-Pohjanmaan (tai Oulun hiippakunnan) Nuorten Kristillinen Piirijärjestö. Edelleen ilmestyvä lehti on vuodesta 1985 ollut Oulun seurakuntayhtymän ja yhdentoista lähiseurakunnan tiedotuslehti.

Vuoden 1938 alusta *Rauhan Tervehdyksessä* aloitettiin kerran kuukaudessa julkaista *Erkin seikkailuja* lasten palstalla. Sarjakuvan tekijä oli Seppo Launis (1911–1973). Hän oli opiskellut taidetta Helsingin yliopiston piirustussalissa, Suomen taidedyhdistyksen kursseilla ja tehnyt opintomatkan Pariisiin. Sarjakuvantekijänä Launis aloitti 1933, ja seuraavana vuonna *Hyvässä Paimenessa* alkoivat *Erkin seikkailut*. *Rauhan Tervehdys* julkaisi samaa sarjakuvaa kuin *Hyvä Paimen*.

Ristin Voitto julkaisi 1938 *Erkin oman kirjan*, joka koostui aikaisemmin lehdissä julkaistuista sarjakuvista. *Rauhan Terveiset* kuvasi Erkin omaa kirjaa ”omalaatuiseksi ja mielenkiintoiseksi” sarjakertomukseksi. Sarjakuva käsitteli etenkin uskon ja Jumalan tahdon noudattamisen tuomia moraalisia ongelmia. Erkki auliisti opastaa läheisiään ja ystäviään uskonkappaleiden noudattamisessa ja tulkinnassa. Esimerkiksi kesäkuussa 1938 julkaistussa *Jumala ei anna itseään pilkata* -sarjassa (7/1938) toverit eivät ota Erkkiä mukaan mäkiautoleikkeihin, koska ”täällä nyt sinua tarvita, eikä Jumalaasi, sillä täällä toimitaan bensinin voimalla”. Poikien mieli muuttui onnettomuuden jälkeen, ja lopussa he Erkin johdolla alkoivat opetella tuntemaan Jumalaa.

Nyt Erkki tuli kovin murheelliseksi. Hän näki, että hänen elämänsä oli todella aivan kelvoton Jumalan silmissä.

Katsoessaan ylös Erkki

näki muuttolintujen kiilan halkovan sinitaivasta ja hän tunsu niiden tavalla sydämestään kaipaavansa uutta elämää uudessa maassa.

Vielä hän havaitsi kat-

kaistun pihlajan oksan, joka oli aivan kuiva. Heti hän tuli ajatelleeksi, että se oli ikäinkuin hänen oma elämänsä, irrallaan tosi Viinipuusta, Jeesuksesta.

Silloin Erkki päätti alkaa uudelleen alusta. Ja nyt hän tahtoi pitää lujasti kiinni Jeesuksen kädestä. Kotimat-kalla hän pistäytyi Alamökin vaarin tupaan.

Laulaessaan siellä vaarin kanssa kauniita lauluja Jeesuksen ylistykseksi, tunsu Erkki suuren rauhan palaa-van sydämeensä. Hän tunsu, että hän heikkona ja huo-

nonakin sai turvallisena le-vätä iankaikkisten käsivar-sien varassa. Ylistetty ol-koon Jeesuksen nimi!

Kuva 9. Erkki karkotti kiusaukset ja ahdistukset laulamalla vaarin kanssa. *Rauhan Tervehdys* 13.5.1938.

Sotapropagandaa

Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen marraskuussa 1939 useimmat suomalaiset sarjakuvantekijät värvättiin TK-piirtäjiksi tuottamaan materiaalia kansainvälisen ja kotimaisen (sanoma)lehdistön tarpeisiin. Pohjois-Suomen sanomalehdissä tämä näkyi runsastuneena pila- ja sarjakuvien määränä. Propagandamateriaalia tuotettiin niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin. Valtakunnallinen Kansanhuollon pilakuva- ja sarjakuvapropagandakampanja näkyi sanomalehdissä, paikallinen erilaisissa korsujulkaisuissa.³² Tuotettuja pilakuvia julkaisi muun muassa vuosina 1939–1940

³² Ville Hänninen ja Jussi Karjalainen, *Sarjatulta! Sota-ajan suomalaiset pilapiirroukset ja sarjakuvat*. Jalava, Helsinki 2014.

Kajaanissa ilmestynyt *Raja-sissi*, jolla oli kertova alaotsikko ”puolustusministeriön sanomatoimiston julkaisu”.

Talvisodan ajan lehdissä muistutettiin, ettei huhuja ja juoruja kannata levittää, ja kannattaa harkita muutenkin, mitä julkisilla paikoilla puhuu, sillä vakoojia saattaa olla tuttujen nurkkienkin takana. Jätteet kannatti kierrättää, etenkin romut ja lumput, ja jos oli varoja, olivat sotaobligaatiot mitä mainioin sijoitus. Vastapuolen sotataitoja arveltiin köykäisiksi ja heidän viestiään vahvasti vääristellyksi. Armas J. Pullan (1904–1981) sarjakuvissa suomalainen sotilas sai supersankareiden voimat humorististen temppujen suorittamiseksi (esim. maalaisliiton *Kainuun Sanomissa*, edistyspuolueen *Kalevassa*, sitoutumattomassa porvarillisessa, väljästi kokoomuslaisessa *Raahen Seudussa* ja vasemmiston *Pohjolan Työssä*). Talvisodan loppumisen jälkeen kannustettiin jälleenrakentamiseen ja auttamaan siirtoväen kotoutumisessa.

Kuva 10. *Kainuun Sanomissa* kehoitettiin huhtikuussa 1940 unohtamaan murheet, nousevan polven takia.

Propaganda-aineisto katosi Pohjois-Suomen sanomalehdistä toukokuusta 1940 lähtien. Jatkosodan sytyttyä kansanhuolto aloitti propagandamateriaalin tuotannon uudelleen, myös sarjakuvien. Kansanhuolto tuotti propagandaa kuutta eri lehdistä varten: kokoomuslaisille, maalaisliittolaisille, sosiaalidemokraattisille,

RKP:läisille, edistyspuoluelaisille ja poliittisesti sitoutumattomille lehdille.³³ Kun paperin käyttöä säännöstelltiin ja erityisesti painomusteesta oli pula, sanomalehtien sivumäärä supistui, ja monet aikakauslehdet lakkautettiin kokonaan. Kemijärvellä ilmestynyt kunnallisiin uutisiin keskittynyt *Koillis-Suomi* lopetti, koska sen paino tuhoutui sodan aikana. Silti alueidensa päälehdet jatkoivat toimintaansa kohtuullisen normaalisti.

Kansanhuoltoministeriössä mietittiin sarjakuvien käyttöä tarkasti. Keväällä 1941 tehtiin koekampanja, jossa valtakunnallisesti viidellekymmenelle lehdelle lähetettiin julkaistavaksi kaksi Paul Söderströmin tekemää lumppujen keräämiseen innostavaa strippiä. 33 lehteä otti ainakin toisen niistä sivuilleen.³⁴ Pohjoisen lehdissä lumpukampanja nähtiin vasta keväällä 1942. Lehistöhistorian kannalta valtion organisaatioiden tarjoama aineisto tuottaa erityiskysymyksensä, missä määrin aineisto koettiin viranomaistiedotukseksi ja missä määrin lehden oman journalistisen linjan mukaiseksi julkaisemiseksi. Kansanhuoltoministeriö ei ollut ainoa valtion organisaatio, joka halusi viestiään joukkotiedotusvälineisiin. Keskeisin oli pääministerin alainen Valtion tiedotuslaitos.³⁵

Kokeilun jälkeen kansanhuolto laajensi sarjakuvien jakelua 143 lehteen.³⁶ Sen jälkeen propagandasarjakuvia alkoi näkyä Pohjois-Suomen sanomalehdissä, joisakin harvakseltaan (*Kaleva, Kaiku*), parissa jopa säännöllisesti (*Kalajokilaakso, Raahen Seutu*). Eri puolueiden lehdille propagandasarjakuvia tarjottiin oletettua stereotyyppistä kannattajaa/äänestäjää ajatellen. Muun muassa Joel Räsäsen, Erkki Salosen, Erkki Tantun ja muutamien muiden piirtämässä, vakiohahmoja sisältämättömissä stripeissä käsiteltiin kansanhuollossa esiin nousseita ongelmia, kuten salakauppaa ja säännöstelyn ongelmia. Eri ryhmille viesti vaihteli. *Kalajokilaaksossa* rotat söivät Myöhälän isännän ruissäkit, koska tämä vitkasteli niiden luovuttamisessa. *Pohjolan Työssä* herra Hamsterin kiertelevältä kauppiaalta ostama voipaketti sisälsikin halkoja. *Rovaniemessä* elintarvikkeilla isosti keinotellut liikemies joutui pakkotyöhön. *Kalevassa* ylimääräistä voita haluavalle rouvalle paljastui, että ostajakin saattaa joutua edesvastuuseen salakaupoista. Talvisodan aikana luotu tuleva sukupolvea edustava Väinämöisen lakkinen *Sisu Suomalainen* oli jatkosodan aikaan *Pohjolan Työssä* muurarin apulainen, *Kalajokilaaksossa* johdatti väkeä heinäpellolle ja *Kalevassa* kaupunkiympäristön kunnostamiseen. Kierrättämiseen ja mottitalkoiisiin osallistumiseen kannustaminen sopi kaikkiin lehtiin.

³³ Ralf Kauranen, "Competent Children and Social Cohesion: Representations of Childhood in Home Front Propaganda Comics during World War II in Finland". *Picturing Childhood: Youth in Transnational Comics*. Toimittaneet Mark Heimermann ja Brittany Tullis. University of Texas Press, Austin 2017, 33–34.

³⁴ Kauranen 2017, 32.

³⁵ Hänninen ja Karjalainen 2014, 33–42.

³⁶ Kauranen 2017, 33.

Eniten propagandasarjakuvia tuotettiin ja julkaistiin vuoden 1942 aikana. Kun *Raahen Seudussa* oli katkos kahden viikoittain julkaistavan sarjakuvan välillä, se pystyttiin täyttämään kokonaan kansanhuollon tarjoamalla materiaalilla. Näyttäisi siltä, että mikäli sanomalehdellä ei ollut julkaisupaikkakunnallaan kilpailijaa, kansanhuollon propaganda pääsi helpommin julkaistavaksi. Seuraavana vuonna sarjakuvien määrä laski, ja vuonna 1944 pohjoisen lehdissä oli enää kaupallisin periaattein tuotettua sarjakuvapropagandaa.

Laajimmin propagandasarjakuvista levisivät Arvo Tigerstedtin eli *Tiikerin* viikkokatsaukset. Tiikerin pääasiassa urheilua käsittelevät, 1920-luvun lopulta *Helsingin Sanomissa* julkaistut kuvakatsaukset olivat nostaneet hänet valtakunnalliseen suosioon.³⁷ Vuodesta 1931 lähtien piirroksista julkaistiin vuosittain kokoelma. Niitä ilmestyi myös sota-aikana kolme (1940, 1942 ja 1944). Tiikeri oli tervetullut vieras lehden kuin lehden sivuille, puoluekannasta riippumatta. Maakuntien lehtiin hän ei kuitenkaan joka viikko tai kuukausi päässyt, ainoastaan silloin kuin valtiollinen sponsori, Valtion tiedotuslaitos, katsoi sen tarpeelliseksi sodan päämäärien selventämiseksi kansalaisille.

Hupia ja ajanvietettä

Kaunokirjallisen tai viihteellisen sarjakuvan Suomessa aloitti sveitsiläisen Rodolphe Töpfferin (1799–1846) *Herra Koipeliinin linnustus*. Töpfferin vaikutus tuli Suomeen kahden kulttuuripiirin kautta: *Sanomia Turusta* -lehden julkaisun taustalla oli saksilaisen pedagogi Julius Kellin tekstisisällöltään ”lapsille sopivaksi” muuttama saksankielinen versio, jota suomentaja G. E. Eurén vielä muokkasi Suomen oloihin sopivammaksi.³⁸ Ranskankielinen versio *Monsieur Cryptogame* (Herra Salanainut tai Herra Itiökasvi) kului 1900-luvulla ensimmäisen suomalaisen kirjamuotoisen sarjakuvan tehneen Ilmari Vainion (1892–1955) käsissä runsaasti ja heijastui vuonna 1911 julkaistun *Professori Itikaisen tutkimusretken* nimeen saakka.³⁹

Suomalaisessa lehdistössä ei sarjakuvista suuremmin innostuttu, sillä vain muutamia yksittäisiä sarjakuvia otettiin lehtien sivuille. *Koipeliinin linnustus* oli pitkään ainoa jatkosarja, ja senkin jäi kesken julkaisun. Vasta 1900-luvun alun pilalehdissä alkoi olla kohtalaisen säännöllisiä sarjakuvia, esimerkiksi Heino Aspelinin (1881–1956) *Väkevämies*, jota julkaistiin *Tuulispäässä* 1908–1911. Yhdysvaltalaisen leh-

³⁷ Marja Ylönen, *Pilahistoria: Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. SKS, Helsinki 2001, 227.

³⁸ Reijo Valta, ”Koipeliinin matka Suomeen: Miten Rodolphe Töpfferin sarjakuva Monsieur Cryptogame muuttui tekijättömäksi Koipeliini-kuvasarjaksi”. *Fafnir* 3 (2016), 4, 66–83.

³⁹ Reijo Valta, ”Vainio, Ilmari (1892–1955)”. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. SKS, Helsinki 2019.

distön kehitystä seurattiin Suomessakin, esimerkiksi Henry F. Urban raportoi *Uuden Suomettaren Juttu-Tuvassa* vuonna 1898 seuraavasti:⁴⁰

Niiden henkilöiden joukossa, jotka mr Hearst palkkasi pois ”arvoisan virkaveljensä” mr Pulitzerin palveluksesta, oli eräs pilkkakuvien piirtäjä, muuan [Richard F.] Outcault. Tällä Outcaultilla sattui onneksi olemaan uusi aate, jonka hän amerikkalaiseen tapaan oli vaihteen vuoksi varastanut joltakulta muulta. Hän piirsi näet joka sunnuntai ”Journalin” kuvitettuun koomilliseen lisälehteen kohtauksia Newyorkin irlantilaisesta korttelista; sankareina niissä olivat irlantilaisten lapset.

Yhdysvaltalaisen keltaisen lehdistön uutiskriteerit ja markkinointitapa tuntuivat Suomessa vierailta, ja siksi myös tästä suunnasta tarjottua sarjakuvaa aluksi vieroksuttiin. Keltaisen lehdistön nimitys oli napattu Outcaultin yllä kuvatusta sarjakuvasta *The Yellow Kid*, Keltainen kakara. Opit otettiin kuitenkin käyttöön 1920-luvun puolivälin jälkeen, kun suomalaisten lehtien välinen levikkikilpailu kiihtyi. Lisää lukijoita saadakseen lehdet ottivat sivuilleen sarjakuvia, ja jos mahdollista, yksinoikeudella. Esimerkiksi *Suomen Kuvalehti* panosti nimimerkki Veli Giovannin (H. J. Viherjuuri, 1889–1949) käsikirjoittamaan ja Alexander Tawitzin (1879–1937) piirtämään *Junnuun* (1927–1933) ja *Kuluttajain Lehti* Ola Fogelbergin (1894–1952) *Pekka Puupäähän* (1926–1952, *Elannossa* vuoteen 1970). *Junnu* nosti *Suomen Kuvalehden* levikin vuonna 1928 ennätyslukemiin (137 000 kpl) ja edistyksellisen osuusliikkeen jäsenlehti tuli aikaisempaa paljon tarkemmin luettua. *Junnuun* panostaminen loppui levikkikilpailun suitsimiseen ja Yhtyneiden Kuvalehtien perustamiseen.⁴¹ SOK:n *Yhteishyvässä* lukijoita huvitti Akseli Halosen (1890–1952) *Sattuman Ville* (1927–1952).⁴²

Ulkomaisia sarjakuvia käytettiin myös levikin edistämiseen. *Helsingin Sanomien* houkutin oli yhdysvaltalaisen Otto Messmerin luoma *Felix-kissa* (aloitti lehdessä 1929). Disney-sarjakuvat olivat aluksi *Aamulehden* sivuilla, mutta toukokuussa 1931 *Mikki Hiiri* siirtyi myös *Helsingin Sanomien* päivittäiseksi anniksi⁴³. *Uusi Suomi* sai

⁴⁰ Henry F. Urban, ”Keltainen lehdistö Amerikassa”. *Uuden Suomettaren Juttu-Tupa* n:o 41/1898.

⁴¹ Reijo Valta, ”Tawitz, Alexander (1879–1937)”. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. SKS, Helsinki 2019; Leena Romu, ”Sarjakuvan metafiktivisyys 1920- ja 1930-lukujen Suomessa – tapaus Junnu”. *Avain* 20 (2023), 3, 4–25.

⁴² Reijo Valta, ”Halonen, Akseli (1890–1952)”. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. SKS, Helsinki 2019.

⁴³ Mikki Hiiren (ja Disney-sarjakuvien) siirtyminen *Aamulehdestä Helsingin Sanomiin* on herättänyt paljon spekulatiota etenkin *Aku Ankka* -lehden myöhemmän taloudellisen menestyksen vuoksi. *Aamulehti* kertoi lukijoilleen Mikin olevan kotoisin ”pimeimmästä Afrikasta”, ja sen on arveltu kaventaneen samaistumista hahmoon. Katso esimerkiksi Mika Myllylä, ”Kun Mikki tuli Aamulehteen”. *Kvaak.fi* 1.10.2011 <https://www.kvaak.fi/1645/2011/10/01/kun-mikki-tuli-aamulehteen/>. Luettu 2.6.2023; Timo Ronkainen, *Disney-sarjakuvien historia 1930–2020*. Zum Teufel, Turku 2021, 24–25.

sivuilleen George McManusin *Vihtorin ja Klaaran* (aluksi Vuoreнкаiku-nimellä, julkaistiin yhtäjaksoisesti 1929–1991). Aikakauslehdistä *Avun* valttina oli *Taika-Jim* (1938–1990) ja *Seuran Ratsupoliisi King* (1935–2020).

Pohjois-Amerikassa 1920-luvulla kuusi vuotta asunut J. F. Ruotsalainen valisti *Suomen Lehdistöissä* 1930 kustantajille sarjakuvista seuraavasti:⁴⁴

Pohjois-Amerikan mantereella, sarjakuvien varsinaisessa kotimaassa, ne ovat saavuttaneet vallan tavattoman käytön ja levikin. Tällaisen ”tavaran” vastaanottavaisuus ja nielemishalu on ollut yleisössä suorastaan ihmeellinen. Sarjakuvien suunnattoman menekin ja kysynnän tyydyttämiseksi on siellä syntynyt lukemattomia suuria toimistoja, jotka vauhdilla kilpailevat keskenään pirteiden, älykkäiden ja sukkelain sarjojen keksimisessä. Ja joko lauantai- tai sunnuntailiitteinään jakavat niin suuremmat kuin pienemmätkin lehdet neli- ja usein kahdeksansivuisia ja tavallisimmin värillisiä sarjakuvaosastoja, säännöllisten jokapäiväisten kuva-annosten lisäksi.

Ensi alkuun nämä sarjakuvat niihin kokonaan tottumattomasta tuntuvat melkoisen suurelta joutavuudelta. Mutta yleisen intellektuaalisen tason kannalta tämä on harhapäätelmä. Pohjois-Amerikassa on sarjakuvilla huomattu olevan aivan ensiluokkainen merkitys ei vain levikin saannissa, mutta myöskin ilmoitustehon tavoittelussa.

Suomeen sarjakuvia välittävät ”suuret toimistot”, syndikaatit, eivät perustaneet omia toimistojaan käsitellyllä ajanjaksolla. Oikeudet Suomeen myymiseen olivat pääasiassa ruotsalaisissa tai tanskalaisissa käsissä. Aktiivista myyntiä tänne ei tuossa vaiheessa tehty. Yrjö Soinin 1935 perustama lehdille novelleja ja kuvituksia välittävä Tekijätoimisto otti listoilleen myös sarjakuvia.⁴⁵

Kaleva antaa paikallisille tekijöille mahdollisuuden

Sanomalehtien yrityskulttuurina oli pitkään tehdä kaikki tuotantoon tarvittavat työvaiheet omilla laitteilla. Oululainen *Kaleva* investoi omaan klishee- eli kuvalaattalaitokseen vuonna 1929.⁴⁶ Tämä mahdollisti kuvien ja samalla sarjakuvien julkaisemisen lehdessä laajassa mitassa. Oma kuvalaattalaitos liittyi myös kilpailuun lukijoista toisten oululaisten sanomalehtien, erityisesti toisen porvarillisen *Kaiku*-lehden, kanssa.

⁴⁴ Ruotsalainen 1930, 5.

⁴⁵ Heikki Kaukoranta ja Jukka Kemppinen, *Sarjakuvat*. 2. painos. Otava, Helsinki 1982, 213.

⁴⁶ Jouni Suistola, *Kaleva: sata vuotta kansan kaikuja*. Kaleva, Oulu 1999, 81.

Investoinnin myötä kustantaja päätti kokeilla myös aikakauslehtimarkkinoilla. Joulukuussa 1930 alkoi torstaisin ilmestyä *Viikko – kuvitettu lukemisto kaikille*. Sen vastaavana toimittajana toimi Kalevan kuvalaattalaitoksen kemigrafina ollut Eero Troberg (1901–1965). Vuoden 1930 puolella julkaistuissa näytenumeroissa (kaksi kpl) oli kaksi sarjakuvapaikkaa. Ensimmäisessä näytenumerossa oli sivulla 10 paikallisen poliisikonstaapeli Arvo Kantosen (1906–1964) tekemä *Korpraali Perhonen* ja takakannessa sivulla 12 vastaavan toimittajan oma *Mikko Matinpoika maailmalla*. Toisessa näytenumerossa *Korpraali Perhosen* korvasi ajankohtaan paremmin sopiva A. Bäckmanin *Jouluseikkailu*.

Viikon varsinaisissa numeroissa vuoden 1931 puolella oli enää yksi sarjakuvapaikka takakannessa. Sillä vuorottelivat *Korpraali Perhonen* ja *Mikko Matinpoika* helmikuun loppuun saakka. Numerossa 8/1931 alkaa uusi sarjakuva, jonka päähenkilöksi numerossa 14/1931 vakiintuu nuori mies *Jaska*. Sitä ennen pääosassa on ollut useampia pojankoltiaisia: Kalle, Pekka ja Olli. *Jaskasta* tuli *Viikon* vakio(anti)sankari ensiesiintymisestään lähtien. Ideoiltaan ja otsikoinniltaan (”Missä on Jaskan kalvosinnapit?”, ”Jaska hoitaa terveyttä”) *Jaska* muistutti ruotsalaista alkuperää olevaa *Adamsonia*, jota *Lapin Kansa* alkoi julkaista myöhemmin samana vuonna.

Vuosi 1931 ei ollut helppo vuosi aloittaa uutta aikakauslehteä. Puolen vuoden ilmestymisen jälkeen *Viikon-Veikko*-nimimerkillä pakinoiva vastaava toimittaja Troberg kertoi, että lehden sivumäärää ja kuvien määrää joudutaan vähentämään kahdeksaan. Troberg mainitsi kirjoituksessaan myös pula-ajan ja heikentyneen ilmoitusmyynnin, mutta vakuutteli lehden palaavan kaksitoistasivuiseksi.⁴⁷ Mutta paluuta ei tapahtunut. Muutoksen jälkeen lehdessä ei enää ollut vakituista sarjakuvapaikkaa. *Jaska* seikkaili lehden loppuajan harvemmin kuin joka toisessa lehdessä. Numerossa 35/1931 yksittäisen esiintymisen teki Kantosen *Herra Itikainen* (ei pidä sotkea Ilmari Vainion *Professori Itikaiseen*). *Viikon* viimeiseksi sarjakuvaksi jäi numerossa 36/1931 julkaistu Kaarlo Nenosen piirtämä *Markkinatarina*. Lopulta *Viikkoa* ilmestyi 40 numeroa: kaksi näytenumeroa vuonna 1930 ja 38 numeroa vuonna 1931. Aikakauslehtimarkkinoilla ei ollut tuolloin tilaa uudelle lehdelle.

Kalevaan sarjakuvat tulivat mukaan syyskuussa 1930. Ensimmäinen julkaistu strippisarjakuva oli Kantosen *Alokas Jokinen*. Sotilashuumorisarja ilmestyi reilun kahden kuukauden ajan sunnuntain lehden Huviksi ja hyödyksi -osastossa. Kantonen ei vielä tuossa vaiheessa ollut kovin harjaantunut sarjakuvantekijä. Se oli kuitenkin paikallisen kulttuuritoiminnan tukemista ja antoi Kantoselle mahdollisuuden kehittyä tekijänä. Myöhemmin 1930-luvulla hän kuvitti Valtion poliisikoulun oppimateriaaleja ja kahta maassa ilmestynyttä poliiseille suunnattua lehteä, *Suomen Poliisia* ja *Poliisimiestä*. Jälkimmäisessä ilmestyi 1938–1939 *Rikosetsivä Vekun seikkailuja* -sarjakuva (7 osaa).

⁴⁷ ”Kirjeitä *Viikon* lukijoille”. *Viikko* 26/1931.

Kantonen oli Oulussa ensin armeijan palveluksessa kersanttina, josta toimesta hän siirtyi kaupungin poliisilaitokselle konstaapeliksi. Hän oli myös aktiivinen Oulun suojeluskunnassa: vuonna 1932 hän oli samana vuonna perustetun suojeluskunnan poliisiosaston johtaja. Vuonna 1933 Kantonen muutti perheineen Viipuriin, jossa hän työskenteli myös poliisikonstaapelina. Viipurin-vuosinaan hän avusti *Karjala*-lehteä kuvittamallaan, poliisin työstä kumpuavilla tarinoilla.

Toinen aloitteleva tekijä, jolle *Kaleva* antoi mahdollisuuden sarjakuvien julkaisemiseen, oli simolainen Veikko Pälve (1910–1990). Vuonna 1933 lehden sivuilla ilmestyi yksitoista *Konsti-Aapeli*-strippiä. Myöhemmin kosmopoliittina seikkailijana ja kuvataiteilijana tunnettu henkilö käytti useita eri sukunimiä – kuvataiteilijamatrikkeli tuntee hänet nimellä Veikko Aaltona. Vuodesta 1946 Aaltona asui Ruotsissa ja Sveitsissä.

Murrosikäisenä *Kalevaan* tehty huumorisarjakuva oli lennokas ja omaperäisiä ratkaisuja etsivä. Neljässä ruudussa Aapelin naapuri Ville saatiin vieroitettua viinasta tai sankari keksi keinon taltuttaa metsässä vastaan tulleen karhun. Verokarhulle Konsti-Aapeli ei tainnut mitään. Värikkään persoonan elämää pohjoisessa seurattiin, ja muun muassa *Kaleva* on raportoinut näyttelymenestyksistä ja muista vaiheista sivuillaan vuoden 1940 Helsingin taidehallin näyttelystä lähtien.⁴⁸

Aloittelevien paikallisten tekijöiden välissä tammikuusta 1931 lähtien *Kalevassa* ilmestyi valtakunnallisesti tunnetun ja arvostetun sarjakuvantekijän, Tampereella vaikuttaneen Eijo ”Poika” Vesannon (1908–1950) *Eetu ja Riku*.⁴⁹ Tämä sarjakuva ei tullut lehdelle yksinoikeudella, vaan sitä julkaistiin eteläisemmässä Suomessa muissakin sanomalehdissä, ensimmäisenä *Aamulehdessä*. Lehti kertoi, että⁵⁰

[t]ämä on laatuun ensimmäinen kotimainen koomillinen viikkokuvasarja... ja kuvailee sarja kahden vanhanpojan, Eetun ja Rikun, jokapäiväisiä sekä kotoisia että ulkopuolella kodinpiirin sattuneita tapauksia ja kommelluksia.

Ajan mittaan, kun lukijat ovat ehtineet lämmitä näiden uusien tuttavuuksiensa mutkaisille elämänvaiheille, tulee sarja varmaankin muodostumaan heille varsin mielenkiintoiseksi.

Eetun ja Rikun ”ensimmäisyys” on markkinointia – olivathan jo mainitut *Pekka Puupää* ja *Junnu* myös koomisia, säännöllisesti ilmestyviä kotimaisia sarjakuvia.

Kalevassa Eetun ja Rikun seikkailut kestivät vuoden ajan. Hyvästit jätettiin joulukuussa 1931. Poika Vesanto sai myytyä sarjakuviaan muillekin Pohjois-Suomen lehdille. *Kalajokilaaksossa* ilmestyi 1936–1937 viikoittain yksirivinen strippi *Hip-*

⁴⁸ Vesa Kärki, ”Mysteeri nimeltä V. Aaltona”. *Kaleva* 1.12.2010.

⁴⁹ Poika Vesanto, *Saku Sampylä, Eetu ja Riku: Kuvasarjoja vuosilta 1931–1932*. Toimittanut Pertti Jarla. Täysikäsi, Helsinki 2017.

⁵⁰ ”Kalevan uusi viikkokuvasarja”. *Kaleva* 11.1.1931.

Kuva 11. Kalajokilaaksossa 6.6.1936 julkaistu strippi Hippasten elämästä. Sarjassa päärooleja vetivät isä ja perheen poika.

pasten elämän vaiheita. Sama sarja ilmestyi *Kaiussa* 1938–1939 *Herrasväki Hippa-*nen -nimellä. Lehdet olivat tilanneet sarjan Tekijätoimiston kautta.

Eero Trobergin *Mikko Matinpoika maailmalla* sai toisen mahdollisuuden tammikuussa 1932. Tällä kertaa oululainen nuorimies kaverinsa kanssa sai kiertää maailman meriä 42 jakson verran. Jouluaattona julkaistussa päätösjaksossa pojat saivat jouluaterian Suomen Joutsenessa. Toista mahdollisuutta tarjottiin myös *Herra Itikaiselle*, joka tammikuussa 1934 esiintyi kaksi kertaa *Kalevassa* uudella nimellä, nyt *Herra Hyöryläisenä*. Tämän jälkeen lehden kiinnostus sarjakuviin lopahti pitkäksi aikaa.

Kuva 12. Viikko-lehden Herra Itikainen sai Kalevaan siirtyessään uuden nimen. Myös uusi nimi viittasi Ilmari Väinön sarjakuvaan: Professori Itikaisen kumppaneina seikkailuissa olivat kapteeni Pyöryläinen ja merimies Jukka Hyöryläinen. Neliruutuisia strippejä ilmestyi vain kaksi. Tämä julkaistiin 15.1.1934.

Tekijätoimiston sarjakuvat

Muissa lehdissä kokeilut sarjakuvan parissa jatkuivat. Sarjakuvat hankittiin pääasias-
sa Tekijätoimiston kautta. Joulukuussa 1937 sekä *Kainuun Sanomat* että *Raahen Seu-
tu* alkoivat julkaista samaa sarjakuvaa, Ami Hauhion tekemää *Topi Valpasta*. Vuonna
1918 maalaisliiton äänenkannattajaksi perustettu *Kainuun Sanomat* kirjoitti:⁵¹

⁵¹ ”Tullivartija Topi Valpas esiintyy”. *Kainuun Sanomat* 30.12.1937.

Sarjakuva on todellakin jännittävä ja kiinnostaa varmaankin lukijoitamme, mutta uskomme myös vanhemman väen seuraavan Topi Valppaan seikkailuja ja toimintaa pirtumiesten y.m. salakuljettajain ja rikollisten selville saamiseksi.

Tilatkaa siis ”Kainuun Sanomat”, niin saatte monen muun ohella jännittävän sarjakuvan joka lauuantain lehdessä katseltavaksenne.

Kuva 13: Ensimmäinen osa Topi Valppaan seikkailuista. Raahen Seutu 23.12.1937.

Porvarillinen Raahen Seutu antoi lukijoilleen ”joulu lahjan”:⁵²

Toivomme, että tämä reipas ”tullivartijamme” saa ystäviä ei ainoastaan nuorison vaan myös vanhemmankin väen piiristä. Jo heti sarjan alusta näkyy, että ”Topi” joutuu seikkailuihin aluksi salakuljettajien kanssa, joutuessaan niiden

⁵² ”Tullivartija Topi Valpas”. Raahen Seutu 23.12.1937.

vangiksi. Miten sitten käy sen näkee seuraavista sarjoista, mutta pitääkökin varanne, että ”Seudun” tilaus tulee uusituksi ajoissa.

Topi Valppaan seikkailut loppuivat *Kainuun Sanomissa* 19. jaksoon jo toukokuussa 1938. *Raahen Seudussa* ne jatkuivat vuoden 1939 lopulle (104 jaksoa). Merelle sijoittuva sarjakuva sai enemmän vastakaikua rannikkokaupungissa kuin sisämaassa.

Toukokuussa 1939 *Kainuun Sanomat* otti sivuilleen hyvin Kajaanin historiaan sopivan sarjan, Eeli Jaatisen (1905–1970) tekemän *Tapani Löfvingin seikkailut*. Tekijätoimisto oli saanut myytyä saman sarjakuvan myös *Uudenmaan Sanomille* Porvooseen. Viettiähän Löfving elämänsä viimeiset vuodet Porvoon maaseudulla. Yrityksenä Tekijätoimisto ajautui konkurssiin jo 1938, mutta toiminimenä se jatkoi ainakin vuoteen 1948 saakka. Vaikuttaisi siltä, ettei päätoimialaksi suunniteltu novellien ja kuvitusten myynti lyönyt leiville, mutta sivutoimeksi ajateltu sarjakuvien välittäminen oli kannattavampi liiketoimi.

Topi Valppaan jälkeen *Raahen Seutu* noin puolen vuoden tauon jälkeen otti sivuilleen toisen Ami Hauhion seikkailusarjakuvan, *Patentti n:o 33:n*. Siinä suomalainen Esko Vesa keksii erikoiskranaatin (postiraketin), jonka keskeneräinen kaava varastetaan Etelä-Amerikkaan. Roistojen tarkoitus oli kehittää raketista ilma-ase. *Patentti n:o 33* oli siis sota-aikaan syntynyt eskapistinen seikkailu, jonka oli alkujaan luotu Helsingissä julkaistua *Seikkailujen Maailma* -aikakauslehteä varten.⁵³ *Raahen Seutu* julkaisi sen kaikki 75 jaksoa elokuusta 1940 lähtien tammikuulle 1942.

Ami Hauhion suosituin sarjakuva 1940-luvulla oli *Ismo Lento – Rajaseudun poika*. Siitä tuli Tekijätoimiston laajimmalle levinnyt sarjakuva, ja hahmo tunnettiin laajasti ympäri Suomen. Pohjois-Suomessa sarjaa julkaisi oululainen *Kaiku*, jossa sarja alkoi yhtä aikaa *Ilta-Sanomien* kanssa 24.1.1942. *Kaiun* IKL:ään kallellaan ollut toimitus perusteli sarjakuvan ottamista lehteen seuraavasti:⁵⁴

Tämä kuvasarja tulee käsittelemään varsinkin nuorten keskuudessa erinomaista kannatusta saanutta sotilaspoika-aatetta ja on täynnä seikkailua ja jännitystä. Olemmekin varmat, että lukijamme, niin nuoremmat kuin vanhemmatkin tervehtivät tyydytyksellä päätöstämme tarjota lukijoillemme täysipainoinen ja lisäksi kotimainen, omia asioitamme ja elämyksiämme käsittelevä kuvasarja.

Jo ensimmäisessä jaksossa asetelma käy selväksi. ”Vuosisatainen vainolainen” oli polttanut Ismo Lennon kotikylän ja sen ”he saavat maksaa kalliisti”. Hyvin ajankohtainen ja samaistuttava sarjakuva löysi lukijansa heti. Sarja on nimetty ”ehkä

⁵³ Hänninen ja Karjalainen 2014, 46–47.

⁵⁴ ”Ismo Lento, rajaseudun poika”. *Kaiku* 24.1.1942.

Tapani Löfvingin seikkailut.

Varo, poika!

Pienen Narvan varuskuntakaupungin pojanvekarat eivät ole sen kummempia kuin muunkaan maailman lapset: silloin, 1690-luvulla, jolloin tämän kertomuksemme sankari on vielä lasten kirjoissa, hääritään Narvan valleilla innolla sotaisissa leikeissä. Ja ylinnä muita häärii siellä pikku Tapani. Niinpä tapaammekin hänet hampaat irvissä kalisuttelemassa puumiekkaa Löfvingin talon naapurissa asuvan Pekan kanssa.

Taistelu on tuima, ja Tapani on hätää kärsimässä, sillä roteva Pekka käyttelee puumiekkaa kuin aikamies. Ympärillä kiljuvat ikätoverit naamat punaisina neuvojaan ja haukkujaan kummallekin miekkailijalle. Taistelu kiihtyy kiihtymistään, ja voitto näyttää kallistuvan Pekan osalle. Mutta yhdellä iskulla syntyy joukkoon äänettömyys. Nopea sivallus lennättää Pekan miekan kaaressa ilmaan. Tapani on taas tehnyt yhden kuuluisista tempuistaan. Kyllä tuo Tapani osaa!

Silloin astuu poikien telmimistä syrjästä huvittuneena seurannut vanha sotilas paikalle, ottaa Tapania leuasta ja sanoo hymyillen: »Mitä hyvänsä sinusta, poika, tuleekin, niin varo vain, ettet hirsipuussa päiviäsi pääätä!»

Kuva 14. Tapani Löfvingin seikkailut alkoivat Kainuun Sanomissa 4.5.1939. Seikkailut loppuivat tammikuussa 1940: tekijä oli saanut komennuksen armeijan palvelukseen talvisodan sytyttyä.

pontevimmaksi” jatkosodan aikaiseksi propagandasarjakuvaksi,⁵⁵ vaikka sitä jaettiin puhtaasti kaupallisin perustein.

⁵⁵ Hänninen ja Karjalainen 2014, 47.

Ismo Lennon maine kävi sen kohtaloksi. Jatkosodan päätyttyä suurin osa sarjakuvaa julkaisseista lehdistä poisti sen sivuiltaan. Hauhio muutti sisältöä sotasarjakuvasta poikakirjamaiseen suuntaan, mutta se ei auttanut. *Ilta-Sanomat* mielti muutaman viikon, jatkaako sarjakuvaa, ja päätyi lopulta seikkailujen jatkamiseen. Isänmaallisessa *Kaiussa* Ismo Lennon seikkailut jatkuivat katkeamattomasti. Vuoden 1944 viimeisessä numerossa oli meneillään jakso 154. *Ilta-Sanomat* lopetti sarjan julkaisun tammikuussa 1945⁵⁶, kun taas *Kaiku* jatkoi sitä ainakin maaliskuulle 1946. Sortavalasta Jyväskylän kautta Pieksämäelle muuttamaan joutunut kokoomuksen äänenkannattaja *Sisämaa-Laatokka* vahvisti sarjakuvan lopettamisen taustat lokakuussa 1948.⁵⁷

Ismo Lennon ystäville kerromme, että Ismo joutui epäsuosioon poliittisista syistä ja sarja katkesi kesken.

Maalaisliiton pää-äänenkannattajanakin toiminut oululainen *Liitto* otti ensimmäiset sarjakuvat sivuilleen viranomaisten tarjoamana sotapropagandana samoin kuin Kemissä ilmestynyt maalaisliittolainen *Pohjolan Sanomat*. Ilmeisesti Oulussa kiristynyt levikkikilpailu sai *Liiton* jatkamaan sarjakuvatarjontaa. Joulukuussa 1943 se kertoi alkavansa julkaista Ami Hauhion *Patentti n:o 33* -sarjakuvaa. Kilpailijan *Ismo Lentoa Liitolla* ei ollut mahdollisuutta saada sivuilleen, koska Tekijätoimiston periaatteisiin kuului, ettei se myynyt samaa sarjaa kuin yhdelle lehdelle julkaisupaikkakuntaa kohden.⁵⁸ Toimituksen tavoitteena oli julkaista uutta sarjaa vähintään kolme kertaa viikossa. Kohdeyleisö oli ajateltu seuraavasti:⁵⁹

Se on tarkoitettu lähinnä nuoremmille lukijoille, mutta myöskään vanhempi väki ei varmaankaan malta olla seuraamatta sen kuvaamia mielenkiintoisia tapahtumia. Kuvasarjan jatkuvaisuus on syytä huomioida erikoisesti näin vuoden vaihteessa ja uudistaa ajoissa Liiton tilaus, jottei sarja keskeytyisi.

Koska Hauhio oli tehnyt sarjakuvan jo aikaisemmin, sai *Liitto* koko aineiston kerralla ja piti julkaisutahtia *Kaiun Ismo Lentoa* tiiviimpänä. Julkaisussa tapahtui kuitenkin lapsus, ja viimeinen 75. osa julkaistiin liian aikaisin jo toukokuussa. Tätä pyydettiin anteeksi, ja toivottiin lukijoiden unohtavan ”ennenaikaisen lopun”.⁶⁰ Oikeasti sarja saatiin loppuun heinäkuussa. Parin viikon jälkeen lehti jatkoi Ami Hauhion *Tullivartija Topi Valppaalla*. Sen saatesanat olivat liki samat kuin *Patentti n:o 33:n*:⁶¹

⁵⁶ Hänninen ja Karjalainen 2014, 96–97.

⁵⁷ ”Hiskin horisontti”. *Sisämaa-Laatokka* 21.10.1948.

⁵⁸ Kaukoranta ja Kempainen 1982, 213.

⁵⁹ ”Patentti n:o 33”. *Liitto* 28.12.1943.

⁶⁰ ”Ennenaikainen loppu”. *Liitto* 25.5.1943.

⁶¹ ”Tullivartija Topi Valpas”. *Liitto* 29.7.1944.

Kuvasarja on tarkoitettu lähinnä nuoremmille lukijoille, mutta vanhempikin väki varmaan mielellään irtautuu hetkeksi muista ajatuksista vilkaistakseen, miten Topi Valpas kulloinkin vaarallisista tehtävistään selviytyy.

Vuoden 1944 lopussa sarjasta oli menossa jakso numero 60.

Kesäkuussa 1944 sitoutumaton kokoomuslainen *Rovaniemi* aloitti *Avaruuden valtiaat* -sarjakuvan, joka tarjosi Topi Valpastakin voimakkaamman irtautumisen ”muista ajatuksista”. Sarjaa käsikirjoitti nimimerkki Hannu Heimo (luultavimmin Veikko Hannuniemi, 1920–1998) ja piirsi Ari Ajanto (1914–1975).⁶² Aivan ensimmäisen ruudun tekstissä todetaan, että tapahtumat alkavat vuonna 3235 ”Punaisen Auringon sodan” päätyttyä, ja samassa stripissä todetaan Suomesta tulleen ”maailman johtavimpia valtioita”. *Rovaniemi* lupasi julkaista ”jännittävää kuvasarjaa” kaksi kertaa viikossa.⁶³

Avaruuden valtiaatkin oli Tekijätoimiston välittämä sarjakuva. Ensimmäinen julkaisupaikka sarjalle oli ilmeisimmin *Karjala*-lehti, joka julkaisi ensimmäisen stripin 6. kesäkuuta, kahta päivää aikaisemmin kuin *Rovaniemi*. Heinäkuun puolivälissä lukijoille kerrottiin, että sarjakuvaan tulee tauko, koska piirtäjä, rintamaluutnantti, on joutunut ”voittamattomiin postinlähetyksien vaikeuksiin”.⁶⁴ Sarjakuva jatkui kuitenkin heti elokuun alussa. Syyskuussa 1944 Lapin väestö evakuoitiin Lapin sodan vuoksi Pohjanmaalle ja Ruotsiin. Myös *Rovaniemi*-lehti siirtyi ensin Kokkolaan ja sittemmin Kemiin, koska Rovaniemi poltettiin lokakuussa.

Kaikkiaan lehti julkaisi *Avaruuden valtiaista* 22 ensimmäistä jaksoa, viimeisen jakson 17. syyskuuta 1944. Tässä ajassa valtava meteoriitti uhkasi koko maailmaa ja tuhosi siitä eteläisen pallonpuoliskon. Sarjakuvan sankari, insinööri Mika Parmas, onnistui kumppaneineen pelastautumaan Venukselle ja tutustumaan sikäläisten tieteilijöiden kanssa. *Karjala*-lehdestä seikkailua lukeneet saivat havaita joulukuussa 1944, että Suomi oli avaruudesta tulleiden moscalaisten valloittama. Parmas vei maasta tuhat miestä venuslaisten koulutettavaksi, ja nämä vastarintataistelijat saivat keväällä ajettua moscalaiset Jupiteriin. Sarjan viimeinen osa ilmestyi *Karjalassa* kesäkuun 1945 lopulla.⁶⁵ Tieteisseikkailun kaapuun puettu pettymys sodan lopputulokseen jäi vajaan vuoden mittaiseksi, eikä *Rovaniemellä* ollut halua seurata sitä kolmea kuukautta enempää.

⁶² Hänninen ja Karjalainen 2014, 160.

⁶³ ”Avaruuden valtiaat”. *Rovaniemi* 8.6.1944.

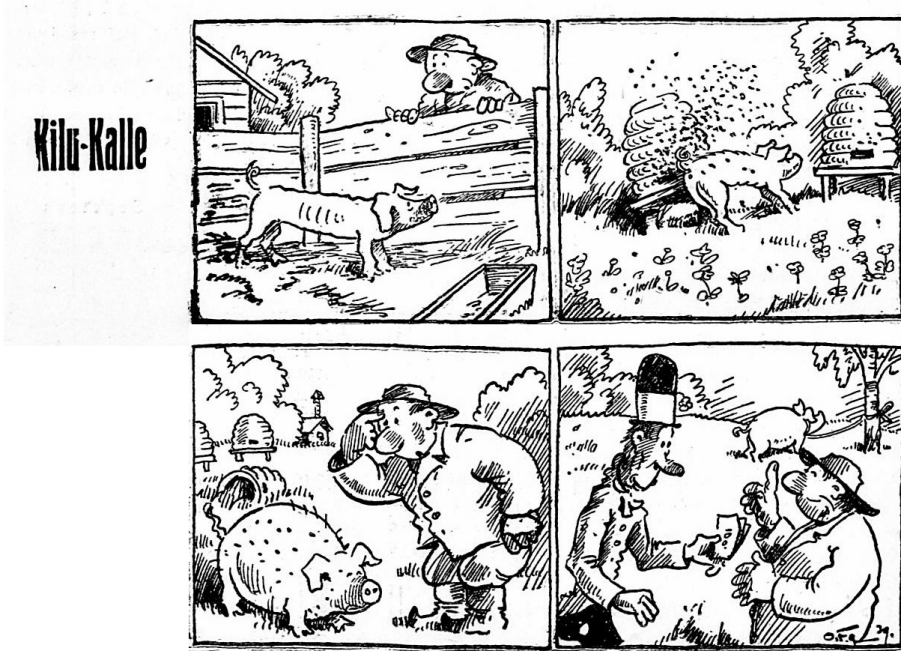
⁶⁴ ”Pikku-uutisia”. *Rovaniemi* 13.7.1944.

⁶⁵ Hänninen ja Karjalainen 2014, 163.

Kilu-Kalle

Vuonna 1937 Oulussa aloitti kansanrintamahengessä toiminut sosiaalidemokraattien äänenkannattaja *Pohjolan Työ*. Lehden pääomistajina olivat Oulun ja Kemin työväenyhdistykset ja levikkialueena koko Pohjois-Suomi: Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu ja Lappi.⁶⁶ Lehti otti ensimmäisen sarjakuvan sivuilleen maaliskuussa 1938, jolloin alkoi ilmestyä parin viikon välein sunnuntain numerossa Ola Fogelbergin *Kilu-Kalle*. Paremmin Fogeli-nimimerkillä tunnettu sarjakuvantekijä teki päätyökseen jo mainittua *Pekka Puupäätä*.

Pohjolan Työtä edeltänyt tappiota tuottanut *Pohjolan Työmies* (ilmestyi 1924–1937) ei julkaissut sarjakuvia, pilakuvia kylläkin, joista muutamassa on sarjakuvamaisuutta. Lisäksi lehdessä oli aikaisemmin mainittuja Havin Maijan mainoksia marras-joulukuussa 1926 samaan aikaan *Rovaniemi*-lehden kanssa.

Kuva 15. *Kilu-Kalle* huijaa *Pekka Puupäätä*. *Pohjolan Työ* 13.8.1939.

Kilu-Kalle oli pottunokkainen antisankari, joka koki samantapaisia arjen komelluksia kuin *Pekka Puupääkin*. Huumoria syntyy väärinymmärryksistä, ylinokkeluudesta ja varkaiden torjunnasta. Syksyllä 1939 sarjakuvaa leimaa toisen maa-

⁶⁶ Risto Kenttä, *50 vuotta painavaa sanaa: Pohjolan Työ 1937–1987*. PT-Paino, Oulu 1987.

ilmansodan syttyminen ja sen aiheuttama varautuminen sotatoimiin. Pottunokka ei kaasunaamariin mahtunut. *Kilu-Kallen* viimeinen jakso ilmestyi marraskuun lopulla – kaikkiaan hahmo vieraili *Pohjolan Työssä* 86 kertaa.

Maaliskuussa 1939 lehdessä aloitti *Lasten oma nurkkaus*. Osassa niistä oli mukana sanaton sarjakuva, joka kuvasi eläimille tai ihmisille sattuneita humoristisia kommelluksia. Ne olivat eri tekijöiden tekemiä eivätkä sisältäneet samoja hahmoja tai tarinajatkumoa. Olivatpahan vain jotakin hupia perheen pienemmille. Sanattomia vitsejä julkaistiin kaikkiaan kymmenen, viimeinen elokuussa. Luultavimmin hupailut olivat peräisin 1800-luvun saksalaisista lehdistä.

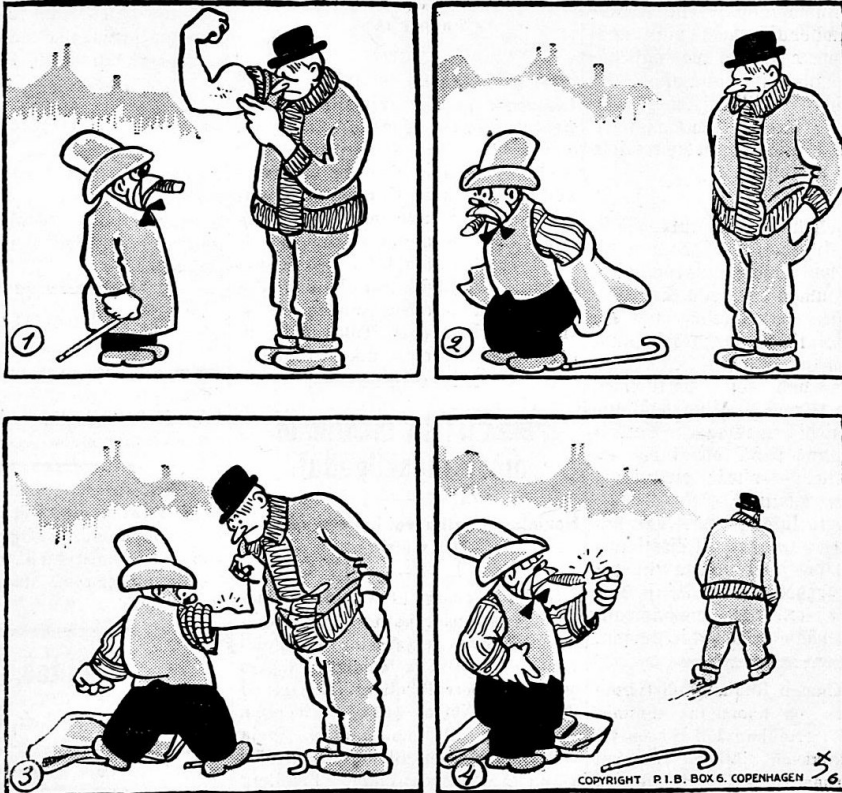
Fogelin *Kilu-Kalle* oli tehty maakuntien vasemmistolehtiä varten. Sitä julkaisi *Pohjolan Työn* lisäksi ainakin yksitoista muuta Helsingin ulkopuolella ilmestyvää sosiaalidemokraattista sanomalehteä.

Muutamia tuontituotteita

Pohjois-Suomen lehtien sarjakuvien kotimaisuusaste oli suuri. Ulkomaisia sarjakuvia 1930-luvulla alueelle päätyi vain kaksi. Maalaisliiton *Lapin Kansa* julkaisi 1931–1933 ruotsalaisen Oscar Jacobssonin (1889–1945) sanatonta sarjakuvaa *Adamson*. Vuodesta 1922 lähtien sarjakuvaa levitti tanskalainen, maailmanlaajuisesti toiminut PIB-syndikaatti, joten sen reitti Rovaniemelle kulki välittäjän Kööpenhaminan toimiston kautta. Sanaton, vain otsikon sisältävä sarja oli latomossa suhteellisen helppo käsitellä. Sarjakuva oli lehden sivuilla sijoitettu aina vasempaan alanurkkaan. Sopivan tilan varaaminen kuvalaatalle ei kuitenkaan aina onnistunut, sillä joitakin kertoja alanurkassa oli vain tyhjä tila. Adamsonia julkaisi myös *Raahen Seutu* joulukuusta 1943 alkaen noin kerran viikossa, tosin painoasultaan huonolaatuisena. Sankari teki paluun *Lapin Kansaan* tammikuussa 1944.

Toinen ulkomaalainen sarjakuva oli yhdysvaltalaisen Hal Forrestin (1895–1959) *Lentäjä-Tommy* (*Tailspin Tommy*). Sitä julkaisi vuonna 1936 aloittanut *Jännike*, yksi monista Oulussa julkaistuista lukemistolehdistä. Pohjoisen lukemistot luottivat kirjoitettuun tekstiin – lehdissä ei panostettu sarjakuviin tai kuvituksiin. *Lentäjä-Tommy* oli poikkeus. Lehti omisti seikkailusarjakuvalle keskiaukeamansa syksystä 1939 lähtien samaan tapaan kuin kilpailija *Jännityslukemisto* oli antanut omansa *Iskevälle Salamalle* (Flash Gordon) jo muutamia vuosia aiemmin. Talvisodan syttyminen katkaisi *Jännikkeen* ilmestymisen.

Adamsonin „muskelit”.

Kuva 16. Adamson esitteli muskeleitaan Lapin Kansassa 20.2.1932.

Pohjolan Työ aloitti aivan vuoden 1942 lopussa uuden sarjakuvan, PIB:n kautta hankitun *Robinsonin*. Ensimmäisen stripin julkaisun yhteydessä esiteltiin Robinson Crusoe -hahmon luonut kirjailija Daniel Defoe ja kerrottiin lukijoille:⁶⁷

Pohjolan Työssä tullaan tästä lähtien julkaisemaan Robinson Crusoen seikkailut humoristisesti nähtynä sarjakuvana, jossa Robinsonin seikkailut tulevat nähtäväksemme lyhyinä, oivallisesti piirrettyinä välähdyksinä aivan kuin Walt Disneyn kuuluisissa piirretyissä filmeissä. Julkaisemme sarjan kolme kertaa viikossa, tiistaisin, torstaisin ja lauantaisin. Ensimmäinen sarja julkaistaan jo tässä numerossamme.

⁶⁷ ”Daniel Defoe”. *Pohjolan Työ* 30.12.1942.

Toisin kuin aikaisempi *Kilu-Kalle, Robinson* ei ollut maakuntien sosiaalidemokraattisten lehtien yhteinen hankinta. Se oli luultavimmin osa tuossa ajankohdassa kohtuullisen menestyksestä levikkikilpailua *Kalevan* ja maalaisliiton *Liiton* kanssa. Samaan aikaan *Robinsonia* Suomessa julkaisi vain Joensuussa ilmestynyt maalaisliittolainen *Karjalan Maa*. Esittelyteksti kertoo, että Disney-sarjakuvista oli nopeasti tullut Suomessakin perusstandardi ”hyvälle sarjakuvulle”.

PIB:n välitystoiminta joutui sodan vuoksi suureen pulaan. Jo 1930-luvulla natsien valtaannousun jälkeen yhtiö oli menettänyt ison markkina-alueen, koska saksankielisiä lehtiä kiellettiin tilaamasta materiaaleja ei-saksalaisilta toimijoilta. Tanskan miehittäminen vuonna 1940 pienensi toiminta-alueen Pohjoismaiksi – kymmenen vuotta aikaisemmin se oli ollut koko maailma Intiaa, Etelä-Afrikkaa ja Polynesiaa myöten. PIB kompensoi menetyksiä aloittamalla oman julkaisutoiminnan. *Pohjolan Työhön* päätyneet *Robinson* oli yksi tuon toiminnan tuotoksia.⁶⁸

Lapsille suunnattua *Robinsonia* julkaistiin syyskuuhun 1943. Reilussa kolmessakymmenessä stripissä käytiin läpi poikaseikkailun tunnetuimmat vaiheet. Luvattuun kolme kertaa viikossa -julkaisutahtiin ei kuitenkaan päästy. *Robinsonin* jälkeen lehteen tuli Alexandre Dumas’n *Kolme muskettisoturia* kuvitettuna jatkokertomuksena.

Joulukuussa 1943 *Pohjolan Työ* alkoi julkaista PIB:n välittämää sanatonta, keskinkertaista huumoristrippiä, joka nimettiin *Napalakki-Nestoriksi* päähenkilön käyttämän baskerimaisen päähineen mukaan (alkujaan *Basker-Ville*). Toimitus selitelti valintaa seuraavasti:⁶⁹

Emme mene sanomaan, onko ”Napalakki-Nestori” joka suhteessa yhtä hyvä kuin joku muu parhaisiin ulkolaisiin kuuluva meillä tunnetuksi tullut kuvasarja, mutta se on jokatapauksessa paras mahdollisuus, mikä on ulottuvillamme.

Toimituksen kuulumisista kolumnoinut ”Torni-Mikko” kertoi laajemminkin maakuntalehtien mahdollisuuksista saada sarjakuvia sivuilleen. Tarjonta oli liki olematonta. Ruotsin veljespuolueen lehdistöstä oli kuitenkin löytynyt apu, ja *Pohjolan Työ* sai naapurin ”toiseksi suurimman työväenlehden”, Malmössä julkaistun *Arbetetin*, oman piirtäjän Ludvig Johnsonin (1901–1996) tekemän *Nestorin* julkaistavakseen. Suomessa sarjaa oli aikaisemmin julkaissut ruotsinkielinen *Arbetarbladet* vuosina 1937–1938.

⁶⁸ Per Sanderhage, *PIB Copenhagen 100*. PIB, Copenhagen 1999, 27–28. Yhtiön satavuotishistoriassa Sanderhage kirjoittaa PIB:n välitystoiminnan supistuneen toisen maailmansodan aikana tanskalaisiin ja osaan ruotsalaisista lehdistä, mutta tuli Kööpenhaminasta aineistoa myös suomalaisiin lehtiin.

⁶⁹ ”Pohjolaiset pohtivat”. *Pohjolan Työ* 2.12.1943.

”Torni-Mikko” kuvasi myös yleisessä ilmapiirissä tapahtunutta muutosta. Sarjakuvasta oli joulukuuhun 1943 mennessä tullut keskeinen osa sanomalehtien sisältöä.⁷⁰

Niin kummallista kuin onkin, ovat kuvasarjatkin tulleet yhä erottamattomammaksi osaksi sanomalehtien sisällöstä. Kaikki eivät niistä kylläkään pidä. -- Kuitenkin niilläkin on oma ystäväpiirinsä sekä nuorissa että vanhoissa. Se on jo ehditty vakuuttavasti todeta meidänkin lehdessämme.

Jokapäiväistä sarjakuvahupia ei yksikään Pohjois-Suomen sanomalehti tarjonnut maailmansotien välillä, vaikka useampi Helsingissä ilmestyvä lehti oli sellaiseen 1930-luvun mittaan ryhtynyt. Sarjakuvaa oli ollut vain numeroissa, joissa oli enemmän sivuja kuin peruslehden neljä. Jatkosodan aikana tilanne selvästi muuttui.

Sanomalehdessä tila oli rajattu. Myös tämän ”Torni-Mikko” nosti esiin kolumnissaan. *Kolme muskettisoturia* oli pitänyt lopettaa, koska se vei liian paljon palstatilaa. Optimaalisin lehteen oli tilankäytön kannalta kolmen tai neljän ruudun strippi.

Satunnaista valistusta ja viihdettä

Pohjois-Suomessa sarjakuva valjastettiin ensimmäisenä poliittisen satiirin käyttöön, kun *Jätkä*-pilalehti julkaisi K. A. Suvannon tekemän *Antti Lehkosen merkilliset elämänvaiheet* -sarjan. Inspiraatio julkaisuun tuli saksankielisestä maailmasta, jossa vastaavilla tarinoilla oli perinteitä jo 1840-luvulta saakka. Saksasta tuli muutenkin paljon vaikutteita Suomeen, joten suunta oli luonteva. Lisäksi työväenliikkeessä seurattiin alueen tapahtumia tarkasti.

Eurooppalaista vaikutusta olivat *Jätkän* kustantamon päälehden *Kansan Tahdon* joulukuussa 1913 aloittamat *Kuvakatsaukset*. Viikon keskeiset uutiset kertaavalla sarjakuvakatsauksella oli juuret myös alkavassa uutisfilmien maailmassa. Niiden alku oli Ranskassa, mutta nopeasti niitä tehtiin ympäri maailman, myös Suomessa. Kuvakatsaus oli houkutin uudistaa lehden tilaus seuraavalle vuodelle. 1930-luvulla samaa keinoa sarjakuvien avulla käyttivät muun muassa *Raahan Seutu* ja *Kainuun Sanomat* ja vuonna 1943 *Liitto*.

⁷⁰ ”Pohjolaiset pohtivat”. *Pohjolan Työ* 2.12.1943.

Mitä julkaisemisella tavoiteltiin?	
<i>Julkilausutusti</i>	<i>Taustalla oli</i>
Hupia lukijoille	Sensuurin kiertäminen
Lisää tilaajia	Levikkikilpailu
Lukijakunnan kasvattaminen ja sitouttaminen	Mainosten parempi näkyvyys
Sotilaspoika-aatteen kannatus	Oman aatteen levittäminen

Pohjoisen aikakauslehtiin sarjakuvat tulivat tiedonhalun kautta. Useimmat suojeluskuntapiirit antoivat alueellisissa lehdissään sotilasoppia. Tämä valistus päättyi, kun tiedon epäiltiin päätyvän myös vääriin käsiin.

Huumori- ja viihdesarjakuvat tulivat Suomeen pääasiassa Yhdysvalloista. Siellä 1890-luvulla oli sarjakuva kaupallistettu osaksi lehdistön levikkitaistelua, kun taas täällä mahdollisuudesta kiinnostuttiin vasta 1920-luvun puolivälin jälkeen kilpailun lukijoista kiristyttyä. Ensimmäinen välähdys amerikkalaisista perhesarjakuvista pohjoisessa oli tupakkaa markkinoiva mainossarjakuva.

Amerikkalaiset syndikaatit myivät sarjakuviaan alueellisten toimistojen kautta. Suomeen niitä ei ajanjaksolla perustettu, eivätkä Tukholmasta tai Kööpenhaminasta operoivat myyjät näyttäneet olevan kiinnostuneita Pohjois-Suomesta markkina-alueena. Alue jäi pitkälti kotimaisen toimijan, Tekijätoimiston, varaan. Vuonna 1935 aloittanut suomalainen syndikaatti sai myytyä Helsingissä tai Tampereella asuneiden Poika Vesannon, Ami Hauhion ja Eeli Jaatosen sarjakuvia useampaankin lehteen.

Oululainen *Kaleva* yritti 1930-luvun alussa omaa sarjakuvatuotantoa. Paikallisten tekijöiden ammattitaito sarjakuvien tekemisessä oli kuitenkin vasta kehitymässä, joten yleisön suuren suosion saavuttaminen jäi toteutumatta. Osa pohjoisen tekijöistä sai arvokasta oppia siitä, miten lukijoihin vetoava painotuotteeseen siirretty piirros tehtiin.

Lehdet julkaisivat sarjakuvat yleensä viihteeksi tai lapsille suunnatuissa lehden osioissa. Julkisanotuissa syissä sarjakuva oli tarkoitettu nuorempien lukijoiden silmille, mutta myös vanhempien lukijoiden toivottiin ottavat hahmot omikseen. Kotimaiset tekijät olivat ammentaneet oppinsa pääasiassa Yhdysvalloista, joten kotimainen tuotanto korvasi pohjoisessa amerikkalaisten perhesarjojen voittokulun.

Ennen vuotta 1941 sarjakuvat eivät saaneet kiinteää sijaa tai vakiopaikkaa Pohjois-Suomessa julkaistuissa (sanoma)lehdissä. Lukijoiden kiinnostusta testattiin, mutta vakituista tarjontaa ei (vielä) aloitettu.

Jatkosodan aika muutti tilanteen. Kuten *Pohjolan Työssä* joulukuussa 1943 suoraan sanottiin, olivat sarjakuvat ”tulleet yhä erottamattomammaksi osaksi” sanomalehtien sisältöä. Tilannetta kuvasti esimerkiksi se, että vuonna 1944 neljästä Oulussa

Maasta se pienikin ponnistaa

Kuva 17: Suositujia aiheita kansanhuollon sarjakuvissa olivat talkoot ja keräykset. Tämä strippi julkaistiin Kalajokilaaksossa maaliskuussa 1942.

ilmestyneestä sanomalehdestä kolme julkaisi säännöllisesti vähintään kerran viikossa sarjakuvia.

Frank W. Geelsin liikennejärjestelmien muutosta varten kehittämästä monipolvisesta analyysimallista voisi selittäjäksi nostaa ensimmäisen päävaiheen lopusta kaksi alakohtaa: uutuus saa poliitikkojen tai viranomaisten tuen, ja se onnistuu kulttuurillisesti ja yhteiskunnallisesti liittämään itsensä positiivisiin pidettyihin elämäntapoihin ja harrastuksiin.⁷¹ Sarjakuvaa osana lehtiä ei voi pitää suurena tiedonvälityksessä (liikenteessä) tapahtuneena muutoksena, mutta analyysimallin nämä kohdat tuntuisivat sopivan sarjakuvien jatkosodan aikaisen läpimurron tulkitsemiseen.

Koska sarjakuvia tarjottiin lehdistölle julkaistavaksi osana valtion tuottamaa sotapropagandaa, täytyi sarjakuvalla olla viranomaisten ja maan hallitusta johtavien poliitikkojen hyväksyntä aina pääministeriä myöten (Valtion tiedotuslaitos oli suoraan pääministerin alainen. Kansanhuollon aloittaessa sarjakuvien tuotannon kan-

⁷¹ Geels 2005, 114–192, 267–272.

sanhuoltoministerinä toimi maalaisliiton Väinö Arola.). Aikaisemmin ”joutavina”⁷² tai ”syntinä ja ajanhukkana”⁷³ pidetyt sarjakuvat saivat puollon maan johdolta. Lisäksi sarjakuvien sisältö kannusti kaikenlaiseen hyvänä ja järkevänä pidettyyn toimintaan kotirintaman hyväksi.

Yksittäisistä sarjakuvista Ami Hauhion kaupallisesti tekemä, sotilaspoika-aatetta levittänyt *Ismo Lento* näyttäisi otetun vastaan erittäin positiivisesti. Heimosoturi Lento tarjosi ajankohtaisen, samaistuttavan hahmon, joka tuki, ainakin välillisesti, maan sotilaallisia pyrkimyksiä.

Vaikuttaisi siltä, että vuonna 1944 Pohjois-Suomen lehdissä olisi laajemminkin ryhdytty julkaisemaan sarjakuvastrippejä, mutta kapea tarjonta ei antanut siihen mahdollisuutta. Tilanne korjaantui tässä suhteessa tulevien vuosien aikana.

Pohjois-Suomen lehdissä julkaistut jatkosarjat

”Havin Maija” (mainoskampanja). *Pohjolan Työmies* ja *Rovaniemi* marras-joulukuu 1926, 2 erilaista osaa.

”Kultakukkaro” (mainoskampanja). *Kaleva* 28.11.1943 ja 12.12.1943, *Kalajokilaakso* 30.11.1943, *Pohjolan Sanomat* 12.12.1943 ja *Kainuun Sanomat* 14.12.1943, 2 erilaista osaa.

”Pekka piirtää ja kertoo” (mainoskampanja). *Kaiku* 29.10.–8.11.1922, 4 erilaista osaa.

”Robinson”. *Pohjolan Työ* 30.12.1942–4.9.1943, 36 osaa.

”Sampo-margariini” (mainoskampanja). *Rovaniemi* elo-syyskuu 1924, 3 erilaista osaa.

”Sotilaallinen koulutus”. *Pohjolan Vartio* 12/1925–3/1929 ja 11/1939, 8 osaa (näistä *Kuormarenki* julkaisi 4 ja *Kainuun Sissi* 3 osaa.).

”Voitto-pöytä-margariini” (mainoskampanja). *Rovaniemi* huhtikuu 1923, 2 erilaista osaa.

”M.S.”, ”Jaska”. *Viiikko* 8/1931–35/1931, 20 osaa.

Aaltona, Veikko [Pälve, Veikko], ”Konsti-Aapeli”. *Kaleva* 24.9.–17.12.1933, 11 osaa.

Fogelberg, Ola, ”Kilu-Kalle”. *Pohjolan Työ* 6.3.1938–25.11.1939, 86 osaa (sunnuntaisin).

Fogelberg, Ola, OTK:n mainossarjakuvia (mainos). *Pohjolan Työ* 25.3.–25.9.1938, 3 erilaista osaa.

Forrest, Hal, ”Lentäjä-Tommy”. *Jännike* 39/1939–52/1939, 14 osaa.

Hannuniemi, Veikko [Hannu Heimo] ja Ajanto, Ari, ”Avaruuden valtiaat”. *Rovaniemi* 8.6.–17.9.1944, 22 osaa.

Hauhio, Ami, ”Ismo Lento”. *Kaiku* 24.1.1942–31.12.1944 mennessä 154 osaa.

⁷² Ruotsalainen 1930, 5.

⁷³ ”Pohjolaiset pohtivat”. *Pohjolan Työ* 2.12.1943.

- Hauhio, Ami, ”Patentti n:o 33”. *Raahen Seutu* 3.8.1940–10.1.1942, 75 osaa ja *Liitto* 28.12.1943–15.7.1944, 75 erilaista osaa.
- Hauhio, Ami, ”Puhutaan... Huhutaan...” *Kaiku* 25.9.1938–3.12.1939, 60 osaa (viikonloppuisin).
- Hauhio, Ami, ”Tullivartija Topi Valpas”. *Kainuun Sanomat* 30.12.1937–x.5.1938, 19 osaa, *Raahen Seutu* 23.12.1937–23.12.1939, 104 osaa ja *Liitto* 29.7.–31.12.1944 mennessä 60 osaa.
- Jaatinen, Eeli, ”Tapani Löfvingin seikkailut”. *Kainuun Sanomat* 4.5.1939–25.1.1940, 34 osaa. Jäi sodan vuoksi kesken.
- Jacobsson, Oscar, ”Adamson”. *Lapin Kansa* 6.6.1931–21.10.1933, 106 osaa ja 27.1.–13.8.1944, n. 20 osaa, *Raahen Seutu* 4.12.1943–9.12.1944, 39 osaa.
- Johnson, Ludvig, ”Napalakki-Nestori”. *Pohjolan Työ* 3.12.1943–28.12.1944 mennessä n. 60 osaa.
- Kantonen, Arvo, ”Alokas Jokinen”. *Kaleva* 28.9.–14.12.1930 ja 22.1.1933, 10 osaa.
- Kantonen, Arvo [?], ”Herra Itikainen/Herra Hyöryläinen”. *Viikko* 35/1931 ja *Kaleva* 8.–15.1.1933, 3 osaa.
- Kantonen, Arvo, ”Korpraali Perhonen”. *Viikko* 1/1930–7/1931, 5 osaa.
- Launis, Seppo, ”Erkin seikkailuja”. *Rauhan Tervehdys* 4/1938–48/1944.
- Mäkelin, Yrjö & Uksila, Hannes (ja muita Kansan Tahdon toimittajia), ”Kuvakatsaus”. *Kansan Tahto* 20.12.1913–29.7.1914, 29 osaa (yleensä lauantain numerossa).
- Pulla, Armas J., Sotapropagandasarjakuvia. Useissa lehdissä, joulukuusta 1939 maaliskuulle 1940, 3–5 erilaista.
- Tigerstedt, Arvo [Tiikeri], ”Viikkokatsaus” (Valtion tiedoituslaitoksen sotapropagandaa). Käytännössä kaikki sanomalehdet, marraskuu 1939 – syyskuu 1944.
- Troberg, Eero, ”Mikko Matinpöytä maailmalla”. *Viikko* 1/1930–9/1931, 6 osaa ja *Kaleva* 31.1.–24.12.1932, 42 osaa.
- Vesanto, Poika, ”Eetu ja Riku”. *Kaleva* 11.1.–13.12.1931, 48 osaa.
- Vesanto, Poika, ”Herrasväki Hippanen”. *Kaiku* 25.9.1938–19.11.1939, 60 osaa.
- Vesanto, Poika, ”Hippasten elämän vaiheita”. *Kalajokilaakso* 7.3.1936–2.10.1937, 81 osaa.
- Vikainen, Olavi, ”Herra Kerhonen”. *Kaleva* 18.4.–1.5.1942 ja *Rovaniemi* 19.4.–1.5.1942, 2 osaa, molemmissa lehdissä samat.

[Luettelosta puuttuvat kansanhuollon lehdille tarjoamat sarjakuvat. Ne olivat pääosin yksittäisiä strippisarjakuvia, joissa ei ollut toistuvia hahmoja.]

Summary: Comics in Northern Finland's Magazines and Newspapers 1909–1944

The first comic published in Northern Finland was “Antti Lehkosen merkilliset elämänvaiheet,” created by K.A. Suvanto in 1909 and published by the *Jätkä*, worker’s humor magazine. The comic was a political satire. The inspiration for the publication came from the German-speaking world, where similar stories had traditions dating back to the 1840s. A European influence was the “Kuvakatsaus” (Picture Review) that started in December 1913 in the main publication of the *Jätkä*’s publishing house, newspaper *Kansan Tahto*. The comic review, which summarized the week’s key news, also had roots in the emerging world of newsreels. Their origin was in France, but quickly they were produced around the world, including in Finland. The picture review served as an incentive to renew the magazine’s subscription for the following year. In the 1930s, the same tactic was used by publications such as *Raahen Seutu* and *Kainuun Sanomat*, and in 1943 by *Liitto*.

American syndicates sold their comics through regional offices. During this period, no such offices were established in Finland, and sellers operating from Stockholm or Copenhagen did not seem interested in Northern Finland as a market area. The region largely relied on domestic operators, particularly the Tekijätoimisto. A Finnish syndicate that started in 1935 managed to sell comics by Poika Vesanto, Ami Hauhio, and Eeli Jaatinen to several publications in the North.

The Oulu-based *Kaleva* attempted its own comic production in the early 1930s. However, the local creators’ skills in comic-making were still developing, so achieving significant popularity among the audience was not realized. Some northern creators gained valuable insights into how to create illustrations that appealed to readers.

Before 1941, comics did not have a fixed place or regular spot in the newspapers published in Northern Finland. Readers’ interest was tested, but a permanent offering was not yet initiated.

The situation changed during the Continuation War. As stated directly in *Pohjolan Työ* in December 1943, comics had “become an increasingly inseparable part” of newspaper content. This was illustrated by the fact that in 1944, three out of four newspapers published in Oulu regularly featured comics at least once a week.

From Frank W. Geels’s multi-stage analysis model developed for traffic systems, two sub-points can be highlighted at the end of the first main phase: novelty receives support from politicians or authorities, and it successfully culturally and socially connects itself to positively regarded lifestyles and hobbies. Comics as part of newspapers cannot be considered a significant change in information dissemination (traffic), but these points of the analysis model seem to fit the interpretation of the breakthrough of comics during the Continuation War.

Since comics were offered to the press for publication as part of state-produced war propaganda, they had to receive approval from authorities and politicians leading the government, all the way up to the Prime Minister. Previously regarded as “trivial” or “a sin and a waste of time,” comics received endorsement from the country’s leadership. Additionally, the content of the comics encouraged all kinds of actions deemed good and sensible for the home front.

Among individual comics, Ami Hauhio’s commercially produced comic featuring the soldier-boy ethos, Ismo Lento, appears to have been received very positively. Ismo Lento offered a timely, relatable character that supported, at least indirectly, the country’s military ambitions.

It seems that in 1944, newspapers in Northern Finland began to publish comic strips more broadly, but the narrow offering did not allow for this. The situation improved in this regard in the following years.